

2.3.4 ตำแหน่งของบทบาท

การแสดงบทบาทให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับบุคคลจะใช้วิจารณ์ญาณ โดยอาศัยความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เดิมเป็นเครื่องช่วย กำหนดบทบาทบุคคลในสังคมจะแสดงบทบาทซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นแตกต่างกันออกไป ถ้าตำแหน่งนั้น ๆ ต่างกับบทบาทในสังคมทั่วไป ตำแหน่งของบทบาทแบ่งได้เป็น 5 ตำแหน่ง ดังนี้ (หนึ่งฤทัย ไชยทอง, 2538 อ้างถึงใน อนุชิต กุลมาลา, 2543: 55)

- 1) บทบาทตามเพศ และบทบาทตามวัย
- 2) บทบาททางอาชีพ
- 3) บทบาทเสถียรภาพ
- 4) บทบาททางครอบครัว
- 5) บทบาทในกลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มที่มีความสนใจคล้าย ๆ กัน

2.3.5 ส่วนประกอบของบทบาท

ส่วนประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทมีหลายประการ โดย Nadel (1951 อ้างถึงใน ชิตยา สุวรรณะชฎ, 2527: 40) ได้แบ่งส่วนประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท ได้แก่ ส่วนประกอบของบทบาทชนิดที่แม้จะขาดหายไปก็ไม่ทำให้บทบาทผิดไป เช่น การสะบัดมิดโกนที่แผ่นหนังของช่างตัดผม

2. ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและจะขาดไม่ได้ ได้แก่ ส่วนประกอบชนิดที่ถ้าหากขาดแล้วจะทำให้บทบาทนั้นผิดไปจากบทบาทที่ฐานะตำแหน่งนั้นต้องการ ทั้งยังจะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้องส่วนประกอบอันนั้น เช่น การตัดผมของช่างตัดผม

3. ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมายและกฎข้อบังคับที่ปรากฏไว้อย่างชัดเจน ถ้าหากบทบาทใดขาดส่วนประกอบข้อนี้แล้วจะทำให้บทบาทซึ่งเกิดจากฐานะตำแหน่งเปลี่ยนรูปเป็นบทบาทในฐานะตำแหน่งอื่น เช่น การที่ชายหญิงอยู่ด้วยกันหากไม่จดทะเบียนสมรส ฝ่ายหญิงจะกลายเป็นภรรยาไม่ได้

2.3.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาท

Linton (1936 อ้างถึงใน สุนทร ทองคง, 2527: 9-10) กล่าวว่าหน้าที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีนั้น จะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ลักษณะเฉพาะของสังคม ชุมชน
2. วัฒนธรรม ประเพณี และความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง
3. บุคลิกภาพของตน ซึ่งหมายถึงลักษณะส่วนบุคคล

2.3.7 ปัญหาของการแสดงบทบาท

โสภาก ชูพิกุลชัย (2522: 45-46) ได้กล่าวว่าบทบาทเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าบุคคลมิได้ปฏิบัติตนตามบทบาทที่สังคมกำหนดไว้แล้ว ย่อมจะนำไปสู่ปัญหาสังคมได้ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1) ปัญหาที่จะเกิดจากการสวมบทบาทได้ไม่ดี ทั้ง ๆ ที่มีการกำหนดบทบาทไว้ชัดเจนแล้ว ซึ่งจะ

ส่งผลกระทบไปยังบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เพราะบทบาทที่แต่ละคนแสดงนั้น เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ 2) ปัญหาที่เกิดจากความสับสนของบทบาท โดยที่ผู้สวมบทบาทพร้อมที่จะแสดงบทบาทของตน แต่เนื่องจากสังคมได้กำหนดบทบาทดังกล่าวไว้ไม่ดีพอ และ 3) ปัญหาที่เกิดจากการไม่ปฏิบัติตามบทบาทซึ่งตนเองต้องปฏิบัติ

Cohen (1979: 35) ยังได้อธิบายไว้ว่า ความไม่ตรงกันของบทบาทหน้าที่ที่ถูกกำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงอาจมีสาเหตุมาจาก การที่บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนหนึ่งของบทบาทที่ต้องการ (Lack of Understanding) ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด (Not to Conform) และ บุคคลไม่มีความสามารถ (Inability) ที่จะแสดงบทบาทนั้นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.8 บทบาทการจัดการศึกษากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ทบวงมหาวิทยาลัย (ม.ป.ป. อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สาขาวิชาศิลปศาสตร์, 2533: 458) ได้กล่าวไว้ว่า มหาวิทยาลัยของรัฐเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการสอน การบริการวิชาการ การวิจัย และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษากล่าวถึงนโยบายในการบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติว่า “ส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม (ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น) โดยเน้นการส่งเสริมจริยธรรม สงวนรักษาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ” และยังส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมในการส่งเสริมหลักสูตรทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย

บุคลากรทางการศึกษารวมทั้งสถาบันการศึกษาสามารถมีบทบาทในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของท้องถิ่นได้หลายรูปแบบ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535 อ้างถึงใน นาดพงศ์ พัฒนพันธ์ชัย, 2549: 41) กล่าวว่าไว้ว่ากลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติภายในหมู่บ้านและตำบลจะประกอบไปด้วย พระ ครูอาจารย์ ทหารตำรวจ โดยในส่วนของครูอาจารย์บทบาทที่สำคัญคือ การให้ความรู้ คำแนะนำ การสอน การฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากร รวมถึงการส่งข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาต่างๆ ผ่านทางนักเรียนเพื่อไปยังผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความสำคัญในเรื่องการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติว่าเป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการอบรมให้องค์กรในท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอในเรื่องการทำงานเป็นทีมและการประสานงาน

นอกจากนั้น จักรพันธ์ ปัญญาสุวรรณ (2545: 292) ยังได้กล่าวว่าครูและอาจารย์มีส่วนช่วยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากเพราะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของนักเรียนนักศึกษา และสามารถเป็นผู้ปลูกจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติให้กับนักเรียนนักศึกษาได้ ซึ่งในขณะเดียวกันย่อมหมายถึงสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมด้วยเช่นกัน

ลิขิต กาญจนภรณ์ (ทพวงมหาวิทยาลัย, กองบริการการศึกษา, 2533: 78-80) ได้กล่าวเอาไว้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง บทบาทของนิสิตนักศึกษา กับปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า รูปแบบของการจัดองค์กรนักศึกษาที่จะช่วยในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น สิ่งที่มีความเป็นไปได้ คือ การจัดตั้งชมรมหรือองค์กร โดยจะรวมเอาผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องนี้มารวมกันเป็นกลุ่มเป็นชมรม ในแต่ละมหาวิทยาลัยมักมีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว แต่จะมีคำถามว่า อนุรักษ์อะไร ส่วนใหญ่จะเน้นไปในการปลูกป่าเพียงอย่างเดียว จริงๆแล้วชมรมอนุรักษ์สามารถทำอะไรได้มากกว่านั้น โดยลักษณะการทำกิจกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น น่าจะมีอยู่ 3 ลักษณะคือ 1) การทำในสิ่งที่ใกล้ตัวเองมากที่สุด คือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัย หรือในท้องถิ่นของตัวเอง 2) ให้ความสนใจสภาพแวดล้อมห่างตัวออกไป และ 3) การรณรงค์ปัญหาใหม่ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ คือการพิจารณาถึงระบบความรู้และทัศนคติ โดยทั่วไป และพิจารณาถึงแนวคิดที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจและทัศนคติ รวมถึงการประเมินผลความรู้และเทคนิคในการวัด ดังนี้

2.4.1 ระบบความรู้และทัศนคติ

Zimbardo และ Leippe (1991 อ้างถึงใน อรรพรรณ ปีลันธนโอบาท, 2546: 34-35) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบต่างๆ ของระบบความรู้และทัศนคติแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างไร หรือแนวคิดหนึ่งแนวคิดใด (Concepts) อย่างไร ซึ่งองค์ประกอบหลักๆ มี 5 ประการ คือ

2.4.1.1 องค์ประกอบด้านความรู้ ความนึกคิด (Cognitions) เป็นส่วนที่เป็นความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ทั่วไปทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมีความรู้หรือความคิดว่าสิ่งใดดีก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น องค์ประกอบด้านความรู้ความนึกคิดประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (Knowledge) ส่วนที่เป็นความเชื่อ และส่วนที่เป็นการประเมิน เหล่านี้คือความนึกคิดหรือการรับรู้ของเราทั้งสิ้น

2.4.1.2 องค์ประกอบด้านความรู้สึก (The Affective Responses) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับสิ่งต่างๆ ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของคนนั้น เป็นลักษณะที่เป็นค่านิยมของแต่ละคน

2.4.1.3 ความตั้งใจทางด้านพฤติกรรม (Behavior Intentions) คือ ความตั้งใจที่จะแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือแนวคิดหนึ่งแนวคิดใด ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

2.4.1.4 พฤติกรรม (Behaviors) คือ การแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งแนวคิดหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

2.4.1.5 ทักษะคติ (Attitude) คือ ความโน้มเอียงในการประเมินวัตถุ แนวคิด บุคคล สถาบัน เป็นต้น

ทักษะคติขึ้นอยู่กับความรู้ คือ ถ้ามีความรู้ ความเข้าใจดี ก็จะส่งผลต่อความรู้สึก มีความตั้งใจที่จะแสดงพฤติกรรม ตลอดจนการแสดงพฤติกรรมต่างๆออกมา ก่อเกิดเป็นทัศนคติ หรือการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 3 อย่างนี้มีความเชื่อมโยงต่อกัน ฉะนั้น ในการที่จะให้มีการยอมรับหรือปฏิเสธในสิ่งใดต้องพยายามเปลี่ยนทัศนคติเสียก่อน โดยให้ความรู้ที่ถูกต้อง

2.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

2.4.2.1 ความหมายของความรู้

พจนานุกรมทางการศึกษา (Good, 1973: 325) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ ว่า ความรู้เป็นข้อเท็จจริง (Facts) ความจริง (Truth) กฎเกณฑ์ และข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับ และรวบรวมสะสมไว้จากมวลประสบการณ์ต่างๆ

ความรู้เป็นระดับหนึ่งของของพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) Bloom (1956: 359) และ สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2526 อ้างถึงใน ณัฐ ลิ้มทอง, 2546: 33) ได้สรุปลำดับขั้นของพฤติกรรมด้านความรู้หรือความสามารถทางสติปัญญา จากขั้นต้นไปขั้นสูง 6 ระดับ คือ ขั้นที่ 1 ความรู้ (Knowledge) เป็นพฤติกรรมขั้นต้น ซึ่งผู้เล่าเรียนเพียงแต่จำได้ อาจจะโดยการนึกได้ หรือโดยการมองเห็น ได้ยิน จำได้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหา มาตรฐาน เป็นต้น การจำหรือระลึกได้นี้ ไม่ได้ใช้กระบวนการ ของการใช้ความคิดซ้ำซ้อน ขั้นที่ 2 ความเข้าใจ (Comprehensive) ความสามารถในการสื่อความหมายของสิ่งที่เรียนรู้ โดยไม่จำเป็นนำไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ประกอบด้วย การแปลความ (Translation) การตีความ (Interpretation) และการขยายความ (Extrapolation) ขั้นที่ 3 การประยุกต์หรือการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำสาระสำคัญต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ หรือสถานการณ์จริง ๆ ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นการพิจารณาแยกแยะเนื้อหาออกเป็นส่วนย่อยๆที่มีความสัมพันธ์กัน และสืบเสาะหาความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ เพื่อดูว่าประกอบเข้าด้วยกันได้อย่างไร ขั้นที่ 5 การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการรวบรวมส่วนประกอบย่อยๆเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ และ ขั้นที่ 6 การประเมินผล

(Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับ ค่านิยม ความคิด ผลงาน คำตอบ วิธีการ และเนื้อหาสาระ เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีกฎเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสิน

เชียร์ศรี วิวิธศิริ (2527: 19-20) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่นั้นเกิดจากประสบการณ์ 3 ประการคือ 1) การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Setting) คือการเรียนรู้จากสภาพธรรมชาติที่อยู่ใกล้ๆ ตัว 2) การเรียนรู้จากประสบการณ์ทางสังคม (Society Setting) มีอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การเรียนรู้จากการอ่านหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เป็นต้น และ 3) การเรียนรู้จากสภาพการณ์ของการจัดการเรียนการสอน (Formal Instructional Setting) คือมีผู้แทนจากสถาบัน จัดลำดับการเรียนรู้อย่างมีจุดหมายและต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า ความรู้หมายถึง ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ ข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับการเลี้ยงดู สถานที่ การค้นคว้า การสังเกต และจากประสบการณ์ด้านต่างๆ โดยที่สามารถจดจำได้ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เรียกเอาสิ่งที่จำได้ออกมาให้ปรากฏ ให้สังเกต และวัดค่าได้ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดให้บุคคลอื่นรับทราบได้ โดยความรู้เป็นพฤติกรรมในลำดับต้น ของพฤติกรรมการเรียนรู้ในลำดับต่อไป

2.4.2.2 การประเมินผลความรู้

ชวาล แพรัตกุล (2509 อ้างถึงใน เนาวรัตน์ เสถียรปัทมกร, 2541: 13-15) ได้กล่าวว่า การวัดความรู้เป็นการวัดสมรรถภาพทางสมอง ด้านการระลึกออกของความจำเกี่ยวกับเรื่องราวที่เคยมีประสบการณ์ หรือเคยรับรู้ เคยเห็น รวมถึงเคยทำมาก่อนแล้วทั้งสิ้น ความจำนี้จัดว่าเป็นสมรรถภาพขั้นมูลฐานขั้นแรกและขั้นต่ำสุดในชีวิตมนุษย์ ฉะนั้นการวัดความรู้ก็ใช้วิธีการให้ระลึกออกมา โดยมีกรสร้างคำถามวัดสมรรถภาพด้านนี้ได้หลายแง่มุมดังต่อไปนี้

- 1) ความรู้เกี่ยวกับศัพท์และนิยาม
- 2) ความรู้เกี่ยวกับกฎ ทฤษฎีและความเป็นจริง
- 3) ความรู้ในการดำเนินการ แบ่งออกได้ 5 แบบ ได้แก่ 1) ความรู้เกี่ยวกับระเบียบแบบแผน 2) ความรู้เกี่ยวกับลำดับขั้นและแนวโน้ม 3) ความรู้เกี่ยวกับการจำแนกประเภท 4) ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ และ 5) ความรู้เกี่ยวกับวิธีการหรือวิธีดำเนินการ
- 4) ความรู้รวบยอดในเรื่อง จำแนกออกเป็น 1) ความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาและการขยายหลักวิชา และ 2) ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและโครงสร้าง

โดยที่ Bloom et al. (1971 อ้างถึงใน อรวรรณ ปิลาพันธ์โอวาท, 2546: 36-37) ได้แยกการประเมินระดับความรู้ไว้ 6 ระดับดังนี้ 1) ระดับที่ระลึกได้ 2) ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ 3) ระดับของการนำไปใช้ 4) ระดับของการวิเคราะห์ 5) ระดับของการสังเคราะห์ และ 6) ระดับของการประเมินผล

2.4.2.3 เทคนิคในการวัดและประเมินผลความรู้

การวัดทางการศึกษาอาจแบ่งเทคนิควิธีที่ใช้อย่างกว้างๆ ได้ 2 วิธีคือ วิธีการสังเกตและวิธีการทดสอบ ดังนี้ (บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ, 2524 อ้างถึงใน นาถพงศ์ พัฒนพันธ์ชัย, 2549: 49)

1) การสังเกต เป็นการเฝ้าดูพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ถูกสังเกต ซึ่งอาจจะเป็นการสังเกตแบบมีแบบแผนหรือไม่ก็ได้

2) วิธีการทดสอบ มีเครื่องมือที่ใช้ทดสอบหลายชนิดขึ้นกับเกณฑ์ในการเรียกชื่อหรือแบ่งประเภท ไพศาล หวังพานิช (2526: 35-36) ได้กล่าวถึงรูปแบบของข้อสอบว่ามี 3 ลักษณะคือ

(1) ข้อสอบปากเปล่า เป็นการทดสอบโดยโต้ตอบด้วยวาจา คำพูด ระหว่างผู้ทำการสอบกับผู้ถูกสอบโดยตรง หรือบางครั้งเรียกว่า การสัมภาษณ์

(2) ข้อสอบเขียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ข้อสอบแบบความเรียง หรือข้อสอบอัตนัย ต้องการให้ผู้ตอบอธิบาย บรรยาย ประพันธ์ หรือวิจารณ์เรื่องราวที่เกี่ยวกับความรู้นั้น และ 2) คือ ข้อสอบแบบจำกัดคำตอบ หรือข้อสอบปรนัย ต้องการให้ผู้ตอบพิจารณา เปรียบเทียบ ตัดสินข้อความหรือรายละเอียดต่างๆ ซึ่งมีอยู่ 4 แบบคือ แบบถูกผิด แบบเติมคำ แบบจับคู่ และแบบเลือกตอบ

(3) ข้อสอบภาคปฏิบัติ เป็นข้อสอบที่ไม่ต้องการให้ผู้ถูกทดสอบตอบสนองออกมาด้วยคำพูดหรือการเขียนเครื่องหมายใดๆ แต่มุ่งให้แสดงพฤติกรรมด้วยการกระทำจริง

2.4.3 แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

2.4.3.1 ความหมายของทัศนคติ

มีผู้ให้นิยามของทัศนคติไว้หลากหลาย ลัดดา กิติวิภาต (2532: 2) ได้กล่าวไว้ว่า ทัศนคติเป็นความคิดที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ ซึ่งทำให้เกิดความพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบในทางบวกหรือในทางลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ส่วน คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ (ม.ป.ป.: 43) กล่าวว่า ทัศนคติ หมายถึง ท่าทีหรือแนวโน้มของบุคคลที่แสดงต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด อาจเป็นบุคคล กลุ่มคน ความคิดหรือสิ่งของก็ได้ โดยมีความรู้หรือความเชื่อเป็นพื้นฐาน

นักวิชาการในต่างประเทศ เช่น Doob (1967 อ้างถึงใน สุบิน ยุระรัช, 2549) ได้ให้คำจำกัดความว่า ทัศนคติ คือ การตอบสนองที่มีความหมายทางสังคมของบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นการตอบสนองที่เกิดจากแรงขับภายในของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้ารูปแบบต่าง ๆ อันเป็นผลทำให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมออกมาในภายหลัง และ Thurstone (1959: 215-218) ได้ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า ทัศนคติเป็นระดับของความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบที่มีต่อสิ่ง

หนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นอะไรก็ได้หลายอย่าง เช่น สิ่งของ บุคคล บทความ องค์การ ความคิด เป็นต้น โดยความรู้สึกเหล่านี้ผู้รู้สึกสามารถบอกความแตกต่างว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ทักษะคิดเป็นระดับของความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นการตอบสนองที่เกิดจากแรงขับภายในของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้ารูปแบบต่าง ๆ และเป็นตัวการสำคัญอันหนึ่งที่เป็นเครื่องมือกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

2.4.3.2 องค์ประกอบของทัศนคติ

ทัศนคติประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ (มหาวิทยาลัยพายัพ, คณะบริหารธุรกิจ, ม.ป.ป.: 43-44)

1) องค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective or Emotional Component) ได้แก่ความรู้สึกชอบ-ไม่ชอบ พอใจ-ไม่พอใจ ของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ องค์ประกอบด้านนี้เกิดจากการเรียนรู้ของเราในอดีต ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกในด้านบวกหรือลบที่มีต่อสิ่งที่ได้รับรู้

2) องค์ประกอบด้านความคิดความเชื่อ (Cognitive or Belief Component) ทักษะคิดของบุคคลที่แสดงออกจะทำให้ผู้อื่นได้ทราบว่าบุคคลนั้นมีความเชื่อ (Belief) ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางใด ความเชื่อนี้มีผลต่อการแสดงออกของบุคคล

3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) ทักษะคิดเป็นตัวจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปในทางเดียวกับทัศนคติของตน ดังนั้นพฤติกรรมจึงเป็นสิ่งสะท้อนทัศนคติ

2.4.3.3 คุณลักษณะของทัศนคติ

เนื่องจากทัศนคติมีความสำคัญต่อการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ จึงมีนักจิตวิทยาหรือนักทฤษฎีทางทัศนคติจำนวนไม่น้อยที่พยายามศึกษาและทำความเข้าใจในลักษณะที่สำคัญต่าง ๆ ของทัศนคติ ในที่นี้จะขอลำเอียงเพียงเล็กน้อย เพื่อเป็นตัวช่วยในการศึกษาเท่านั้น ดังนี้ (จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์, 2538 อ้างถึงใน สุบิน ยุระรัช, 2549: 4-5)

1) ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือเกิดจากการสะสมประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ไม่ใช่สิ่งที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด

2) ทัศนคติมีคุณลักษณะของการประเมิน (evaluative nature) ทัศนคติเกิดจากการประเมินความคิดหรือความเชื่อที่บุคคลมีอยู่เกี่ยวกับสิ่งของ บุคคลอื่น หรือเหตุการณ์ ซึ่งจะเป็นสื่อกลางทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง

3) ทัศนคติมีคุณภาพและความเข้ม (quality and intensity) คุณภาพและความเข้มของทัศนคติ จะเป็นสิ่งที่บอกถึงความแตกต่างของทัศนคติที่แต่ละคนมีต่อสิ่งต่าง ๆ

4) ทัศนคติมีความคงทนไม่เปลี่ยนแปลง(permanence) เนื่องจากทัศนคติเกิดจากการสะสมประสบการณ์ และผ่านกระบวนการเรียนรู้มามาก

5) ทักษะต้องมีที่หมาย(Attitude Object) ที่หมายเหล่านี้ เช่น คน วัตถุ สิ่งของ สถานที่ หรือเหตุการณ์ เป็นต้น

6) ทักษะมีลักษณะความสัมพันธ์ ทักษะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุ สิ่งของ บุคคลอื่น หรือสถานการณ์

2.4.3.4 การเกิดและแหล่งกำเนิดของทักษะ

ทักษะสามารถเรียนรู้และถูกสร้างขึ้นได้ การเกิดและแหล่งกำเนิดทักษะมีมากมายแต่ที่สำคัญมี 4 แหล่ง คือ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2520: 64-65)

- 1) ประสบการณ์เฉพาะอย่าง ซึ่งเกิดขึ้นโดยตรงกับบุคคล
- 2) การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่ได้รับในครอบครัว ข้อความหรือคำพูดที่ได้รับจากบุคคลที่เขายกย่องนับถือ
- 3) สิ่งที่เป็นแบบอย่าง ทักษะบางอย่างถูกสร้างจากการเลียนแบบจากคนอื่น
- 4) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน ทักษะของบุคคลหลายอย่างเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากสถาบัน เช่น โรงเรียน สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

2.4.3.5 การเปลี่ยนแปลงทักษะ

ทักษะสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเราต้องการที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่น เราควรที่จะเปลี่ยนทัศนคติของเขาเสียก่อน เพราะการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างจะถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีสิ่งที่มีมากระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง สิ่งที่มีมากระตุ้นจะเกิดประสิทธิภาพได้หากทัศนคติที่มีอยู่เดิมไม่สามารถทำหน้าที่ของมันหรือตอบสนองความพอใจของบุคคลได้ (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ, ม.ป.ป.: 46)

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ 3 ระดับ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงความคิด สิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะมาจากข้อมูลข่าวสารใหม่ ซึ่งอาจมาจากสื่อมวลชนและบุคคลอื่น 2) การเปลี่ยนความรู้สึก การเปลี่ยนในระดับนี้จะมาจากประสบการณ์หรือความประทับใจ หรือสิ่งที่จะทำให้เกิดความสะเทือนใจ 3) การเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งไปมีผลต่อบุคคล ทำให้ต้องปรับพฤติกรรมเดิมเสียใหม่ (จุมพล รอดคำดี, 2533 อ้างถึงใน อรรวรรณ ปิลันธนาโอวาท, 2546: 37-39)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีส่วนเกี่ยวข้องกันโดยตรง ถ้าความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมถูกกระทบในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติทั้งสิ้น นอกจากนี้ องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร อาทิเช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสาร ลักษณะของ

ข่าวสาร คุณสมบัติของช่องทางการสื่อสาร และคุณสมบัตินี้ของผู้รับสาร ล้วนแต่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลนั้น มีอยู่ 2 ประเภท คือ 1) การเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน หมายถึง ทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางบวกด้วย แต่ถ้าทัศนคติไปในทางลบก็จะเพิ่มมากขึ้นทางลบด้วย 2) การเปลี่ยนแปลงไปคนละทาง หมายถึง การเปลี่ยนทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะลดในทางลบ และถ้าเป็นไปในทางลบก็จะเป็นไปในทางตรงกันข้าม

2.4.3.6 การวัดทัศนคติ

การวัดทัศนคติเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจมานานในกลุ่มนักการศึกษาและนักจิตวิทยาสังคม เพราะทัศนคติมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ การรู้ถึงทัศนคติของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นไปในทิศทางใด มีระดับความเข้มมากน้อยแค่ไหน ย่อมจะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถวางแผนและดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งกับบุคคลหรือกลุ่มคนนั้นได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

การวัดทัศนคติอาจทำได้หลายวิธี ซึ่งจะขอยกมาเป็นตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้ (สุบิน ยุระรัช, 2549: 7-10)

1) การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ศึกษาทัศนคติโดยใช้ประสาทหูและตาเป็นสำคัญ การสังเกตเป็นวิธีการศึกษาพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วนำข้อมูลที่สังเกตนั้นไปอนุมานว่าบุคคลนั้นมีทัศนคติต่อสิ่งนั้นอย่างไร

2) การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีการที่ผู้ศึกษาจะต้องออกไปสอบถามบุคคลนั้น ๆ ด้วยตนเอง โดยอาศัยการพูดคุย ผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียมวางแผนล่วงหน้าว่าจะสัมภาษณ์ในเรื่องใด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด

3) แบบรายงานตนเอง (Self-Report) เป็นวิธีการศึกษาทัศนคติของบุคคลโดยให้บุคคลนั้นเล่าความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นออกมาว่า รู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี ซึ่งผู้เล่าจะบรรยายความรู้สึกนึกคิดของตัวเองออกมาตามประสบการณ์และความสามารถที่มีอยู่ ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล

4) เทคนิคการฉายออก (Projective Techniques) เป็นกรวัดทัศนคติ โดยการให้สร้างจินตนาการจากภาพ โดยใช้ภาพเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลนั้นแสดงความคิดเห็นออกมา เพื่อสังเกตและวัดได้ว่าบุคคลนั้นมีความรู้สึกอย่างไร ซึ่งบุคคลนั้นจะแสดงออกตามประสบการณ์ของตนเอง และแต่ละคนจะมีลักษณะของการแสดงออกที่ไม่เหมือนกัน

5) การทำงานบางอย่างที่กำหนดให้ การวัดทัศนคติด้วยวิธีนี้นักจิตวิทยาสังคมเชื่อว่า พฤติกรรมที่บุคคลแสดงการทำงานบางอย่างที่กำหนดให้ นั้น เป็นผลมาจากความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคลนั่นเอง

6) ปฏิบัติการตอบสนองทางร่างกาย นักจิตวิทยาสังคมส่วนใหญ่ มักจะรายงานผลการศึกษาทางด้านทัศนคติ หรือการวัดทัศนคติ โดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มข้น (Intensity) หรือความรุนแรง (Extremity) ของทัศนคติกับปฏิบัติการตอบสนองทางร่างกาย เช่น การตอบสนองต่อการช็อคไฟฟ้า อัตราการเต้นของหัวใจต่อหน้าที่การขยายของม่านตา เป็นต้น มากกว่าที่จะกล่าวถึงทิศทางของทัศนคติ เช่น ทัศนคติทางบวกหรือทางลบ

ในการศึกษาทัศนคติ ผู้ศึกษาหรือผู้วัดจะต้องเข้าใจว่า ทัศนคติมีความหมายอย่างไร แตกต่างจากคำว่า ความเชื่อ ค่านิยม และความคิดเห็นอย่างไร ตลอดจนจะต้องเข้าใจในลักษณะที่สำคัญของทัศนคติ ธรรมชาติของการวัด ประโยชน์ของการวัดทัศนคติ การแบ่งประเภทของการวัด รวมทั้งเทคนิควิธีวัดแบบต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการวัดทัศนคติ

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาบัณฑิต

หลักการอุดมศึกษาที่สำคัญคือ การมีอิสระในการปกครองตนเองและการมีเสรีภาพทางด้านวิชาการ ได้แก่ การศึกษาหาความรู้ใหม่ เพิ่มเติมหรือการเสริมความรู้เดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กิจกรรมการเรียนการสอนจึงเป็นกิจกรรมที่ต้องได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีขอบข่ายกว้างขวางและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การศึกษาในระดับนี้จึงมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งนักเรียนพึงครุในการจัดระบบการเรียน การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นการเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาออกไปเผชิญกับความท้าทายในด้านวิชาการที่ก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้ง ดังนั้นการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาจึงต้องคำนึงถึงการเปิดโอกาสให้ผู้เรียน เรียนรู้ทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาในแต่ละคนไปจนถึงขีดสูงสุด แนวคิดในการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนในระดับปริญญาบัณฑิตได้นำเสนอไว้ดังต่อไปนี้ (พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์, วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา และทิพยรัตน์ สีเพชรเหลือง, 2543: 32-33)

2.5.1 ปัจจัยที่มีต่อการเรียนการสอน

ในการประชุมปฐมนิเทศอาจารย์ใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปี 2543 (พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และคณะ, 2543: 38) ได้สรุปปัจจัยต่อการเรียนการสอนไว้ 6 ด้านดังนี้

2.5.1.1 ด้านผู้เรียน ได้แก่ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วม จริยธรรม สุขภาพกายและจิตใจ ความพร้อม การเอาใจใส่ ทัศนคติ วุฒิภาวะ พื้นฐานครอบครัว และการแข่งขัน

2.5.1.2 ด้านผู้สอน ได้แก่ สุขภาพกายและจิตใจ จริยธรรม ทศนคติ ความรักในวิชาชีพ บุคลิกภาพ ลีลาการสอนและการใฝ่รู้ใฝ่ใจ และความพร้อม

2.5.1.3 ด้านหลักสูตร ได้แก่ เนื้อหาวิชา วิธีการสอน เทคนิคการสอน การวัดและประเมินผล และเวลาที่จัดสอน

2.5.1.4 ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การจัดการเช่น จำนวนนักศึกษา ความร่วมมือ สวัสดิการ การติดตามผล นโยบาย สถานที่ บุคลากร งบประมาณ สภาพสังคม ความมีชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย และบรรยากาศ

2.5.1.5 สื่อการสอน ได้แก่ ความทันสมัย และการเลือกใช้สื่อ

2.5.1.6 แหล่งข้อมูล ได้แก่ ห้องสมุด และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2.5.2 หลัก 7 ประการสำหรับการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอนในระดับปริญญาบัณฑิต

Chickering and Gamson (1991 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และคณะ, 2543: 33-36) ได้นำเสนอหลักการ 7 ประการสำหรับการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอนในระดับปริญญาบัณฑิต ดังต่อไปนี้

2.5.2.1 การสนับสนุนให้อาจารย์และนักศึกษามีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Encourage Student-Faculty Contact)

2.5.2.2 การสนับสนุนให้มีการร่วมมือกันในระหว่างนักศึกษา (Encourage Cooperation Among Student)

2.5.2.3 การสนับสนุนการเรียนเชิงรุก (Encourage Active Learning) การเรียนรู้เชิงรุกคือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยความมุ่งมั่น จริงใจ และมีความสุขในการแสวงหา ส่งเสริมให้นักให้นักศึกษามีความอยากรู้อยากเห็น โดยการสร้างแรงจูงใจในการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2.5.2.4 การให้ข้อมูลย้อนกลับในทันที (Gives Prompt Feedback)

2.5.2.5 การเน้นเรื่องระยะเวลากับงานที่มอบหมาย (Emphasizes Time on Task)

2.5.2.6 การตั้งความคาดหวังสูง (Communicates High Expectations)

2.5.2.7 เคารพความแตกต่างในความสามารถและวิธีการเรียนรู้ (Respects Diverse Talents And Ways of Learning)

2.5.3 หลักการสอนในระดับอุดมศึกษา

หลักการสอนระดับอุดมศึกษา วัลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2543 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และคณะ, 2543: 37-38) กล่าวไว้ว่าควรยึดหลักดังนี้

2.5.3.1 รู้จักวางแผนการสอน คือ ทำประมวลรายวิชา ทำแผนการสอนรายวัน เพื่อได้เตรียมการสอน วิธีการ และสาระอย่างถูกต้องบริบูรณ์

2.5.3.2 รู้จักวิธีการสอนหลายแบบ และรู้จักวิธีการสอนให้สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์และสาระของเนื้อหาวิชาที่สอน

2.5.3.3 รู้จักผู้เรียน ผู้สอนควรรู้จักผู้เรียนเพื่อทราบภูมิหลังพื้นฐานความสนใจ และเพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรต่อกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

2.5.3.4 รู้จักใช้อุปกรณ์ ผู้สอนควรรู้จักใช้อุปกรณ์ที่จะใช้เป็นเครื่องช่วยทำให้ บทเรียนน่าสนใจยิ่งขึ้น

2.5.3.5 รู้จักทรัพยากรมนุษย์ รู้จักแหล่งที่จะเชิญผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีความรู้ ความสามารถมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ศิษย์ของตน

2.5.3.6 รู้จักค้นคว้า รู้จักแหล่งที่จะให้ข้อมูลสำหรับนักศึกษาค้นคว้าหรือแหล่งที่ นักศึกษาจะฝึกฝนอาชีพได้

2.5.3.7 รู้จักวิธีประเมินผล การสอนที่ดีควรจะมีการประเมินผลที่ตรงกับ วัตถุประสงค์ที่สอน

2.5.4 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน

จุดประสงค์หลักของการเรียนการสอนคือ การช่วยผู้เรียนในการแสวงหาข้อมูล แนวคิด ค่านิยม วิธีการคิดหาเหตุผล วิธีการแสดงความคิดเห็นของตนเอง และวิธีการเรียนรู้ ใน กระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนจะค่อยๆสะสมความรู้และทักษะที่ใช้ในการเรียนรู้ ผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุด ของการเรียนการสอนคือ การเพิ่มพูนความสามารถในการเรียนรู้ เพื่อผู้เรียนจะมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเป็นผู้ทำให้เกิดการเรียนรู้ ผู้สอนเป็นผู้ให้ข้อมูลและแนะนำวิธีการต่างๆที่จำเป็น หน้าที่หลักของการสอนคือ การสร้างผู้เรียนที่มี ประสิทธิภาพ (Joyce and Weil, 1996 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และคณะ, 2543: 15)

ดังนั้นผู้สอนจำเป็นที่จะต้องหาวิธีการต่างๆในการส่งถ่ายความรู้ไปยังผู้เรียน วัลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2543 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และคณะ, 2543: 16-25) ได้จำแนกรูปแบบการเรียนการสอนตามแหล่งการเรียนรู้ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

2.5.4.1 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากครูผู้สอน รูปแบบการเรียนการสอนประเภทนี้ ได้แก่

- 1) การบรรยาย (Lecture)
- 2) การสอนเป็นทีม (Team Teaching)

3) การสอนตรง (Direct Instruction)

4) การเรียนรู้จากสิ่งเร้า (Learning From Simulations)

2.5.4.2 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากผู้เรียนร่วมชั้น รูปแบบการเรียนการสอนประเภทนี้ ได้แก่

1) การสอนโดยเพื่อนร่วมชั้น (Peer Teaching)

2) การอภิปราย (Small Group Discussion)

3) การสัมมนา (Seminar)

4) การเรียนรู้แบบหุ้นส่วน (Partners in Learning)

5) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)

6) การสอนแบบกลุ่มสืบค้น (Group Investigation)

7) การสอนแบบสมดุล (Equilibrium Teaching)

2.5.4.3 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนการสอนประเภทนี้ ได้แก่

1) การเรียนการสอนตามบทเรียนสำเร็จรูป (Programmed Instruction)

2) การสอนแบบระบบรายบุคคลหรือแบบของเคิลเลอร์ (The Personalized of Instruction or Keller Plan)

3) การเรียนการสอนจากโมดูล (Module Instruction)

4) การเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ (Computer-Based Instruction)

5) การเรียนการสอนโดยใช้อุปกรณ์โสต (Audio-Tutorial instruction)

6) การเรียนการสอนโดยใช้ทัศนูปกรณ์ (Visual-Based Instruction)

7) การเรียนการสอนผ่านฐานการเรียนรู้เครือข่าย (Web-Based Instruction)

2.5.4.4 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ รูปแบบการเรียนการสอนประเภทนี้ ได้แก่

1) การฝึกปฏิบัติ (Laboratory Teaching or Direct Experience or Experiential-Based Learning)

2) การสอนในคลินิก (Clinic Teaching)

2.5.4.5 รูปแบบการสอนที่เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน รูปแบบการเรียนการสอนประเภทนี้ได้แก่

1) รูปแบบการสอนแบบอุปนัย (Inductive Method)

2) รูปแบบการสอนแบบนิรนัย (Deductive Method)

3) รูปแบบการสอนแบบให้มโนทัศน์กว้างล่วงหน้า (Advance Organizer)

4) รูปแบบการสอนแบบแก้ปัญหา (Problem-Solving Method)

2.5.5 สภาพการจัดการเรียนการสอนของไทย

การบริหารจัดการการศึกษาไทยที่ผ่านมา รัฐผูกขาดการจัดการศึกษาเสียเองเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าปัจจุบันบทบาทของรัฐได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยมุ่งให้ส่วนต่างๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น ด้วยการระดมทรัพยากรและสรรพกำลังทั้งมวลในสังคม เพื่อจัดการศึกษาให้กว้างขวางและทั่วถึงทุกหมู่เหล่า ส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานการศึกษาต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วก็ตาม แต่ระบบบริหารการศึกษาที่รวมศูนย์อำนาจ ยังไม่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และขั้นตอนต่างๆ ทางราชการไม่เอื้อให้การบริหารการตัดสินใจเป็นไปได้โดยฉับไว สภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนคือ 1) การขาดความร่วมมือของสังคม 2) การขาดเอกภาพเชิงนโยบาย 3) การขาดการประสานงานที่ดี 4) ความไม่คล่องตัวด้านการบริหาร

2.5.6 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาบัณฑิตในด้านต่าง ๆ

สำหรับปัญหาในการจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาบัณฑิตสามารถแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

2.5.6.1 ด้านผู้สอน

- 1) การสอนแบบบรรยาย ปัญหาที่พบจากการสอนได้แก่การที่ผู้สอนมักมีแต่การสอนแบบบรรยาย วิธีการสอนของผู้สอนใช้แบบเดิม คือถ่ายทอดความรู้ ไม่ถ่ายทอดความคิดเป็น ทำเป็น
- 2) ในกระบวนการเรียนการสอนมุ่งเน้นการท่องจำเพื่อสอบมากกว่าการเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิด วิเคราะห์ การแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง อีกทั้งไม่สามารถที่จะปลูกฝังการรักที่จะเรียนรู้ต่อไป อันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ ในโลกยุคข้อมูลข่าวสารหรือสังคมแห่งการเรียนรู้
- 3) เน้นภาคทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ
- 4) กระบวนการเรียนการสอนไม่เอื้อต่อการสนับสนุนให้นักศึกษาเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
- 5) ขาดทักษะและเทคนิคในการผลิต และใช้อุปกรณ์การสอน
- 6) ขาดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความเป็นจริง
- 7) การเรียนการสอนเน้นด้านปริมาณมากกว่าคุณภาพในเชิงจริยธรรม การใช้วิธีสอนเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นวิธีที่ทำให้ครูและศิษย์ไม่ค่อยมีความใกล้ชิดกัน
- 8) ไม่มีบรรยากาศทางการฝึกฝน ค้นคว้าวิจัย

9) อาจารย์ที่มีคุณภาพทั้งในด้านการสอนและผลงานวิจัยมีจำนวนน้อยมาก ทั้งนี้ดูได้จากสัดส่วนของผู้ได้ตำแหน่งศาสตราจารย์กับจำนวนอาจารย์ทั้งหมดในแต่ละสาขาวิชา

10) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีความหลากหลายหรือแปลกใหม่ ส่วนใหญ่จัดอยู่ภายในสถาบัน

11) ความรู้ความสามารถทางวิชาการ การถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และความเป็นครู ลดต่ำลงเนื่องจากครูขาดโอกาสในการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

12) ระบบการศึกษาไทยเป็นการผสมผสานระหว่างระบบการศึกษาแบบท่องจำ ตามแบบการศึกษาตะวันตกแบบวันออกสมัยโบราณกับระบบการศึกษาเพื่อวิชาชีพสมัยใหม่แบบตะวันตก (อเมริกัน) แต่เป็นการผสมผสานแบบที่ผู้บริหารการศึกษาและครูอาจารย์ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจปรัชญาของการศึกษาทั้งสองระบบลึกซึ้งพอ จึงไม่สามารถประยุกต์ส่วนที่ดีที่สุดของทั้งสองระบบมาใช้ได้ หากเป็นการจัดการศึกษาแบบถ่ายทอดความรู้ในลักษณะเลียนแบบซึ่งคุณภาพจะพล่ามัวไปตามลำดับขั้นตอนของการถ่ายทอด

2.5.6.2 ด้านผู้เรียน

บุคลิกภาพของบัณฑิตยังบกพร่องในด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ความอดสาหัส ความอดทน และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังพบว่าบัณฑิตในระดับปริญญาตรีขึ้นไป ขาดทักษะและประสบการณ์ในการค้นคว้าวิจัย อันส่งผลโดยตรงต่อขีดความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีในภาคการผลิตต่างๆ ขาดทักษะในการเขียนเรียงความภาษาไทย และไม่สามารถสื่อสารข้อความให้เข้าใจโดยใช้ภาษาอังกฤษได้

2.5.6.3 ด้านหลักสูตร

1) ยังไม่มีการบูรณาการหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้สมบูรณ์ในสาขาวิชาที่เรียน แต่สอนให้ผู้เรียนเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา

2) หลักสูตรการเรียนการสอนลอกเลียนมาจากตะวันตกมากเกินไป

3) วิชาที่มีลักษณะเป็นวิชาเดี่ยว มักเน้นความเป็นวิชาการเฉพาะสาขาวิชานั้นมากกว่าจะเน้นลักษณะบูรณาการตามเป้าหมายวิชาพื้นฐานอย่างจริงจัง

4) ในช่วงเวลาที่ผ่านมา มีการขยายการจัดตั้งภาควิชาใหม่ ๆ และขยายการเปิดสอนหลักสูตรในหลายสาขาวิชาที่มีความใกล้เคียงกันมาก หรือมีความซ้ำซ้อนระหว่างหลักสูตรบางสาขาวิชาในแต่ละระดับ โดยมีได้มีการวางแผนและผึกกำลังการผลิตทั้งภายในสถาบันและระหว่างสถาบัน รวมทั้งยังมีบางหลักสูตรที่จัดไว้โดยไม่เปิดสอนติดต่อกันเป็นเวลานาน สภาพเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความด้อยประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทางวิชาการเป็นอย่างมาก นอกจากนี้หลักสูตรต่างๆที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาทั้งเก่าและใหม่ ยังไม่มีระบบการตรวจสอบการศึกษาและวิเคราะห์ถึงความเหมาะสม รวมไปถึงคุณภาพของหลักสูตร

2.5.6.4 ด้านวัสดุอุปกรณ์

- 1) ห้องสมุดไม่ทันสมัย ไม่สามารถที่จะเป็นคลังแห่งความรู้ที่เพียงพอให้คณาจารย์และนักศึกษาจะหาความรู้เพิ่มเติมได้
- 2) ตำราอันเป็นสื่อการสอนหลักในปัจจุบันจำนวนมากมีคุณภาพต่ำ ทั้งนี้ได้จากตำราที่ระบุใช้ในการเรียนการสอน และจำนวนผู้ขอตำแหน่งศาสตราจารย์ ซึ่งกว่าครึ่งหนึ่งไม่ผ่านเกณฑ์คุณภาพ เนื่องจากความล้าสมัยไม่ถูกต้องทางวิชาการ และไม่นำความรู้และประสบการณ์อันเป็นส่วนของไทยเข้าไปใช้
- 3) ขาดวัสดุการฝึก อุปกรณ์การศึกษาที่เหมาะสมจำเป็นและทันสมัย

2.5.6.5 ด้านการจัดการ

- 1) การประเมินการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากหลักการของแต่ละมหาวิทยาลัย ถือความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ การควบคุมดูแลเรื่องคุณภาพจึงเป็นไปได้ยาก เพราะไม่สามารถประเมินได้ว่าผู้สอนสอนครบถ้วนตามเนื้อหาและเกิดผลตามหลักสูตรหรือไม่
- 2) การลงทุนการวิจัยของรัฐน้อย ทำให้เกิดองค์ความรู้น้อย มีผลกระทบต่อคุณภาพของอาจารย์ ทำให้ไม่สามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้ในสังคมวัฒนธรรมไทย อัตราการสูญเสียกำลังการวิจัยสูง
- 3) การบริหารการจัดการศึกษาไทยที่ผ่านมา รัฐผูกขาดการจัดการศึกษาเสียเองเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าปัจจุบันบทบาทของรัฐได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยมุ่งให้ส่วนต่างๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น ด้วยการระดมทรัพยากรและสรรพกำลังทั้งหมดในสังคม เพื่อจัดการศึกษาให้กว้างขวางและทั่วถึงทุกหมู่เหล่า ส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานการศึกษาต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วก็ตาม แต่ระบบบริหารการศึกษาที่รวมศูนย์อำนาจ ยังไม่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับและขั้นตอนต่างๆ ทางราชการไม่เอื้อให้การบริหารการตัดสินใจเป็นไปได้โดยฉับไว
- 4) การมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดการอุดมศึกษา โดยมีทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานหลัก มีลักษณะต่างคนต่างจัด ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อน และการใช้ทรัพยากรไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขาดความเป็นเอกภาพทั้งในเชิงนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ทำให้ยากต่อการวางแผนและการบริหารการศึกษาให้มุ่งไปยังจุดมุ่งหมายที่ต้องการได้
- 5) ปัญหาของระบบการบริหารและจัดการภายในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการได้มาซึ่งผู้บริหารด้วยการเลือกตั้งหรืออัยการเลือกตั้ง ทำให้ระบบบริหารสถาบันอุดมศึกษาของรัฐอยู่ภายใต้ระบบการเมืองภายในเกิดการแบ่งฝักแบ่ง

ฝ่าย เกิดความแตกแยกทางการบริหาร ขาดความร่วมมือและประสานงานกันภายในสถาบันอุดมศึกษา

6) ปัญหาของการบริหารสถาบันอุดมศึกษาภายใต้กรอบระเบียบของทางราชการ ทำให้เกิดความไม่คล่องตัวในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคลและการบริหารการเงิน ทั้งนี้เนื่องมาจากภารกิจของสถาบันอุดมศึกษามีความแตกต่างจากภารกิจของส่วนราชการโดยทั่วไป การบริหารและการจัดการภายในที่ค่อนข้างตึงตัว ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันการณ์ มีผลต่อการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรอยู่ในระบบ เกิดปัญหาสมองไหล และความอ่อนล้าของวิชาการ อันมีผลเสียถึงคุณภาพของบัณฑิต นอกจากนี้ในกระบวนการบริหารและจัดการยังขาดการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ขาดระบบการรายงานการติดตาม การตรวจสอบและการกำกับ การดำเนินงาน รวมทั้งขาดระบบการตรวจสอบภายใน ด้านการจัดการการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

7) ในการระดมเพื่อการจัดการศึกษายังทำได้ไม่มากเท่าที่ควร โดยส่วนใหญ่เป็นแหล่งเงินจากรัฐ การที่รัฐมีบทบาทในการจัดการศึกษาเองเป็นส่วนใหญ่และขาดความคิดที่จะระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งระบบการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจ ทำให้ไม่เอื้อต่อการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ

8) สำหรับการลงทุนทางการศึกษาของภาคเอกชนทั้งการจัดการศึกษาของภาคเอกชน และการมีส่วนร่วมของสถานประกอบการในการฝึกอาชีพยังมีไม่มากนัก

9) กระบวนการบริหารงบประมาณยังมีลักษณะรวมอำนาจอยู่ส่วนกลาง กระบวนการจัดทำคำขอและการจัดสรรงบประมาณการศึกษาระหว่างส่วนกลางกับจังหวัดและสถานศึกษา จึงเป็นกระบวนการที่ล่าช้า อีกทั้งไม่เอื้อต่อการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษา เพื่อจัดการศึกษาให้สนองต่อความต้องการของชุมชนด้วย ด้านการใช้งบประมาณพบว่ากระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัยในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในแต่ละปีมีงบประมาณเหลือจ่ายจากงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรเฉลี่ยประมาณร้อยละ 11.4 และ 18.5 ตามลำดับ ทำให้มีการเร่งใช้เงินให้หมดในกิจกรรมที่ไม่จำเป็น ทั้งนี้เพราะขาดข้อมูลที่เพียงพอในการวางแผนการดำเนินงานและการใช้เงินที่เหมาะสม ขาดการกำกับติดตามและประเมินผลให้เป็นไปตามแผนฯ รวมทั้งมีกฎเกณฑ์ที่จำกัดตายตัวในการใช้เงินมากเกินไป

10) ระบบการศึกษาของไทยในภาพรวมยังขาดการเรียนรู้ใหม่ ขาดการวิจัยและพัฒนาด้วยตัวเอง และขาดการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยเข้ากับสภาพสังคมและกาลเวลาที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วอีกด้วย ยังเป็นแบบการศึกษาแบบปิด ที่มองการศึกษาเป็นเรื่องของการเรียนเพื่อให้ได้ประกาศนียบัตรมากกว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ประสาร มาลากุล และคณะ, 2530, ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และ ทองอินทร์ วงศ์โสธร, 2526, รุ่ง แก้วแดง, 2541, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2532, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, สุธรรม อารีกุล และคณะ, 2540 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์ พลสารมัย และคณะ, 2543: 44-50)

2.5.7 การศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรม

ในการอภิปรายเรื่องการศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมไทย โดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดร.จักษ์ สอมโยด ดร.เจตนา นาควัชระ นายพิทยา สายหู และนายจำนงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวเอาไว้ดังนี้ (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2520: 20-47)

จำนง ทองประเสริฐ ได้กล่าวว่า การศึกษาที่เป็นการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมในแง่ศิลปะหรือแง่ใดก็ตาม มีหลักอยู่สามประการด้วยกัน ประการแรก เราต้องสอนให้เด็กเห็นความสำคัญของศิลปะหรือวัฒนธรรมเสียก่อนว่า ศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นมีความสำคัญต่อชีวิตต่อประเทศชาติอย่างไร ถ้าเรานึกถึงประวัติศาสตร์สมัยที่พวกดาตมาปกครองเมืองจีน ตั้งราชวงศ์หรงวนขึ้น เราจะเห็นได้ว่าในที่สุดพวกดาตก็ถูกพวกจีนกลืนหมด เพราะจีนมีวัฒนธรรมสูงกว่า เมื่อวัฒนธรรมมีความสำคัญมาก เราก็ต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม ต้องชี้ให้เห็นถึงปรัชญาแห่งวัฒนธรรมหรือศิลปะ ซึ่งจะทำให้เขามีความเข้าใจ มีความรักศิลปะมากขึ้น

ประการที่สอง เราต้องชี้ให้เขาทราบว่า เราสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมไปทำไม และสุดท้าย ประการที่สาม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมอย่างไร

วิธีสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมนั้น เราต้องรู้ก่อนว่าวัฒนธรรมคืออะไร อะไรเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างไปทำไม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างอย่างไร การสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมนั้นทำเฉพาะในโรงเรียนไม่พอ จะต้องมีส่วนแวดล้อมต่างๆอีกมากมาย ให้นักเรียนมีประสบการณ์ด้วยตนเอง ถ้ามีประสบการณ์เพียงพอ ได้สัมผัสได้และต้องด้วยตนเองแล้ว จะทำให้เขาเข้าใจซาบซึ้งในสิ่งต่างๆเหล่านี้ได้ดีขึ้น

พิทยา สายหู ได้กล่าวว่า การเรียนของเราในเวลานี้มีวิชามากมายเหลือเกิน เราจะเรียนกันไหวหรือ ถ้าใช้สื่อดัดตนศึกษาสมัยใหม่ ใช้เครื่องมือสื่อสารมวลชนเข้าไปช่วยก็ช่วยได้มาก แต่การตัดสินใจว่าจะใช้สิ่งเหล่านั้นเข้าไปช่วยแค่ไหน ช่วยอย่างไรนั้น ต้องมาจากความคิดนโยบาย หรืออุดมคติของผู้จัดการศึกษาเสียก่อน

นโยบายการศึกษาที่จะกำหนดในเรื่องวัฒนธรรมว่าจะเรียนกันอย่างไร แคไหน ในสถานการณ์อันแสนจะจำกัดของระบบการศึกษาปัจจุบัน ต้องขึ้นอยู่กับมติตัดสินใจของผู้วางนโยบายแต่แรก ถ้าเห็นคุณค่าของเรื่องนี้จริง ก็สามารถหาเวลา วัสดุอุปกรณ์กันจนได้ แต่ถ้าไม่เห็นความสำคัญจริงๆ เพียงแต่พูดกันเพราะเขานิยมที่จะพูดกัน การกระทำก็คงไม่เกิดผลขึ้นมาได้

2.5.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการศึกษา

2.5.8.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่าภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) ก็เรียกนั้น มีนักวิชาการ และหน่วยงานต่างๆได้ให้คำจำกัดความอยู่มากมาย กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายว่า พื้นเพ รากฐาน ของความรู้ของชาวบ้าน หรือ

ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหา การดำเนินวิถีชีวิต ได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สำหรับศูนย์พัฒนาหลักสูตรกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2538 อ้างถึงใน อรพิน ภาคาผล, ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ และ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2534 อ้างถึงใน ศรีจันทร์รัตน์ กันทะวัง, ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่ยังคงปฏิบัติสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชุมชนหลาย ๆ ชชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศ แต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือ ภูมิปัญญาไทย นั้นหมายถึง ผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เกิดจากการเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในกลุ่มชนเดียวกัน ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนกับในกลุ่มชนอื่น ๆ จนเกิดปัญญา และถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อมา

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ม.ป.ป.) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และ 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

โดยที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ 1) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ 2) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน และ 3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้งสามลักษณะนี้คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของ รูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

2.5.8.2 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

อรพิน ภาคผล (ม.ป.ป.) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค ซึ่งสามารถจำแนกประเภท ตามลักษณะได้ 10 ประเภท ดังนี้

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา
- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน
- 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน
- 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน
- 6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม
- 7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน
- 8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน
- 9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประติมากรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน

เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

2.5.8.2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ม.ป.ป.) กล่าวว่าชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมา ด้วยวิธีการต่างๆที่แตกต่างกันไป ตามสภาพแวดล้อม ของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อถือผีสางต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษ เป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด เรียนรู้สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลาน ในปัจจุบัน ซึ่งพอจะจำแนกได้ 2 วิธี

วิธีแรก คือวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ (ตามตัวอย่างการเล่นปริศนา คำทายเป็นต้น) วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำ และไม่ควรรทำ

วิธีที่สอง คือวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ถือว่าผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียม ประเพณี ของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้ทั่วไปใน พิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่นจะมีขั้นตอนมีคำสอน ที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพ ตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

นอกจากนี้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะออกมาในรูปของการบันทึกที่สอดแทรกในขบวนการ และ เนื้อหา หรือคำร้องของบันทึก เช่น ในคำร้องของลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนรา หนังตะลุงของภาคใต้ หนังตะลุงของภาคอีสาน หนังประโมไทย กลอนลำ คำผญา คำสอของภาคอีสาน คำขอของภาคเหนือ เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรม คำสอนของศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีต ประเพณีต่าง ๆ

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ ๆ อาจจะได้สองแบบคือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนแบบเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวภาคใต้เรียก บุตดำ บุตขาว เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาเล่าเรียนสืบต่อมาได้วิธีหนึ่ง

ในขณะที่ ออบเซย แก้วสุข (2543) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ว่า คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใดๆ แต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมปะกิด คือ การเรียนการสอน ที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอดโดย 1) ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอน ให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม 2) ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆจนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

โดยผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้ ที่เป็นอย่างนี้เพราะสาเหตุหลายประการ คือ

- 1) กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อค้าขาย
- 2) กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้าถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าตำรับก็จะมีชื่อเสียง
- 3) มีความเชื่อและถือสัจจะจากปู่ ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิต
- 4) สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ปัจจุบันนี้ กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปบ้างแล้ว อาจเนื่องจากสาเหตุต่างๆ ต่อไปนี้

1) ได้รับการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น หน่วยงาน พัฒนาชุมชน กรมการศึกษา นอกโรงเรียน สำนักงานเกษตร ฯลฯ

2) การถ่ายทอดความรู้ได้รับค่าตอบแทน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนจะตั้งราคาวิชาไว้มากน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดสำหรับวิชา อาชีพนั้นๆ

3) สื่อต่างๆในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่างๆได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่างๆที่ให้ การ สนับสนุนภูมิปัญญา ก็สามารถถ่ายทอด สืบทอดความรู้ได้อย่างกว้างขวาง

4) ความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นๆนอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อ ต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด

2.5.8.3 ปราชญ์ชาวบ้าน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ม.ป.ป.) กล่าวว่านักวิชาการศึกษาหรือผู้สนใจไปมาหาสู่เพื่อสนทนาศึกษาคูงาน หรือแลกเปลี่ยนความรู้ มักเรียกขานยกย่องชาวบ้านผู้มีภูมิปัญญา ผู้สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมเจาะ ว่าท่านเป็น "ปราชญ์ชาวบ้าน"

ปราชญ์ชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอาศัยคุณค่าเดิมของอดีตที่มีอยู่สืบทอดปรับปรุงมาสู่ความหมายใหม่ในปัจจุบันอย่างพอเหมาะพอดีจนได้รับความสำเร็จในที่สุด มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งที่สำคัญ แม้ว่าปราชญ์ชาวบ้านจะมีหลักการเดียวกัน คือการสืบทอดเชื่อมโยงอดีตมาใช้ปัจจุบันจนสำเร็จเหมือนกันก็ตาม แต่รูปแบบและวิธีการย่อมแตกต่างกันออกไปให้เห็นได้อย่างชัดเจน ไม่มีรูปแบบหรือสูตรสำเร็จของการพัฒนาใดๆ ที่ใช้เหมือนกันได้ทุกหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีรูปแบบความสำเร็จแตกต่างกันตามสภาพของ หมู่บ้านนั้น

2.5.8.4 แนวทางในการศึกษาอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

อรพิน ภาคามผล (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.) ที่ได้กล่าวถึงแนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

1) การทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอันดับแรกควรส่งเสริมเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นอย่างน้อย จากนั้นควรจัดโอกาสให้เจ้าหน้าที่เยี่ยมเยียนศึกษาคูงาน พบปะสนทนากับปราชญ์ชาวบ้าน นอกจากนี้ควรให้โอกาสไปร่วมกิจกรรมของชุมชนที่ปราชญ์ชาวบ้านได้จัดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ขอความร่วมมือกับหน่วยงานเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มากมาย หลากหลายตามทุกหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจัง โดยการเดินทางไปสืบค้น สอบถาม ขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลมา แล้ววิเคราะห์จัดระบบแล้วจัดพิมพ์ในรูปแบบของสื่อเอกสารหรือสื่อเผยแพร่อื่น ๆ สำหรับการศึกษา ส่งเสริม เผยแพร่ ค้นคว้า วิจัยในระดับลึกต่อไป

3) การศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรากเหง้า พื้นเพของภูมิปัญญา ในแต่ละด้าน ในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นพิเศษ

4) การอนุรักษ์ การกระทำโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสารและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชนอันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในท้องถิ่นด้วย

5) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม

6) การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

7) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและ พัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

8) การส่งเสริมเผยแพร่ โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสม แล้วเลือกสรรอย่างพิถีพิถัน ระมัดระวังที่เหมาะสมในแต่ละประเด็น แต่ละลักษณะ นำมาจัดทำสื่อเพื่อทำการเผยแพร่ ทางสื่อมวลชนทุกสาขาตามโอกาสอันเหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้น ไปสืบทอดปรับปรุงให้สมัย

9) การสนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับในความมีภูมิปัญญาของชาวบ้าน ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้เป็นตัวของตัวเอง ให้มีอิสระสามารถตัดสินใจได้เองอย่างมีศักดิ์ศรี โดยการยกย่องชาวบ้าน ให้กำลังใจในผลงานที่เขาคิดเขาทำ เป็นการเสริมแรงให้มีความเชื่อมั่นว่าเขามีความสามารถในการช่วยตนเองได้เหมือนอย่างอดีตที่ผ่านมา

มา ผู้สนับสนุนควรเดินทางไปฟังชาวบ้านพูด ไปศึกษาความรู้จากชาวบ้าน ไปร่วมทำงานกับชาวบ้าน ช่วยเหลือสนับสนุนในกิจกรรมที่ชาวบ้านคิด ชาวบ้านทำ ด้วยความเคารพ

10) การเสริมสร้างเอตทัคคะ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานและปราชญ์ท้องถิ่น ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาและพัฒนาความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ จัดให้มีการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในระดับที่สูงขึ้นไป

11) การประสานแผนเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนให้มีความร่วมมือกัน ไปศึกษาข้อมูล หาความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจาก ปราชญ์ชาวบ้าน แล้วสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันของชาวบ้าน แล้วสร้างเครือข่ายให้มีการเชื่อมโยง สืบทอดปรับปรุงร่วมผนึกกำลังกัน แบ่งงานกันทำตามศักยภาพของปราชญ์แต่ละท้องถิ่นแต่ละด้าน โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

2.5.8.5 ปัญหาการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย

ศรีจันทร์ดี กันทะวัง (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ สังคมที่มนุษย์ชาติผ่านกระบวนการแสวงหาความรู้จากธรรมชาติ เรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่คล้อยตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จนถึงขั้นการพัฒนาเทคนิควิธีการ หรือความรู้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่เหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติหรือการเอาชนะธรรมชาติจนเกิดปรากฏการณ์ย้อนกลับที่มนุษย์เริ่มได้รับผลกระทบจากการเอาชนะธรรมชาติ เพราะ ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปนำไปสู่ปัญหานานานัปการ เพราะการละเลยความสมดุลของสรรพสิ่ง ซึ่งรวมถึงการแสวงหาความรู้ที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จนมนุษย์มีความรู้จำกัด รู้อย่างเดียว ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกันได้ จึงช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาคนอื่นหรือพึ่งพาระบบตลอดไป เพราะฉะนั้นความรู้ในบริบทขององค์ความรู้นี้เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกัน และนำมาปรับใช้ในชีวิตได้ หรือระบบการศึกษาที่มีสมดุลแห่งการเรียนรู้ จึงมีความสำคัญในการพัฒนาการศึกษาภายใต้สังคมยุคใหม่ในปัจจุบันอย่างยิ่ง

การพัฒนาการศึกษาในระบบนำไปสู่ภาวะขาดสมดุลแห่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นคุณค่าแห่งปัญญา เป็นภูมิธรรมแห่งแผ่นดิน คู่กับคนไทยและสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต ถูกละเลยไปมากในปัจจุบัน และกำลังโน้มเอียงไปสู่กระแสภูมิปัญญาสากลนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่สมดุล ดังที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 สรุปไว้ว่ากำลังอยู่ในสภาวะ "เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน" อาการแสดงออกของปัญหาและความไม่ยั่งยืนเมื่อมองจากพัฒนาการทางภูมิปัญญา เป็นดังนี้

- 1) ขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทย
- 2) การละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาไทย

- 3) การรับภูมิปัญญาใหม่เข้ามาอย่างขาดความระมัดระวัง
- 4) ขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตน
- 5) ภูมิปัญญาใหม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
- 6) การดำรงชีวิตของคนในยุคปัจจุบันผิดปกติ
- 7) ระบบการศึกษาแผนใหม่ละเลยกระบวนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทย
- 8) ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาไทย
- 9) การจัดการศึกษาไม่สามารถขยายโอกาสการสืบทอดมรดกภูมิ

ปัญญาไทยไว้ได้

สถานการณ์ของปัญหาด้านการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงภาวะขาดช่วงของพัฒนาการทางภูมิปัญญาไทย เพราะการให้ความสำคัญของภูมิปัญญาเป็นหลัก ทำให้การพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาตามกระแส หรือสภาวะการพัฒนาประเทศที่ถูกครอบงำจากกระแสการพัฒนาทางสากล นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอน ส่วนหนึ่งอยู่ที่ครูและวิธีการจัดการเรียนการสอนของครู การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน การประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนยังไม่ชัดเจน ชุมชนจึงไม่สามารถเข้าไปร่วมกับโรงเรียนได้ และการจัดการเรียนการสอนยังไม่ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นเท่าที่ควร การจัดการกระบวนการเรียนรู้ยังไม่เป็นไปในลักษณะที่ทำให้เด็กเกิดเจตคติที่ดีในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรที่ใช้ภูมิปัญญาการเรียนรู้ที่เด็กกระทำอยู่เสมอ

จากปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาหลัก ๆ ที่ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยลดน้อยลง ดังนี้

- 1) การขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย เนื่องจากผู้มีความรู้ความสามารถด้านภูมิปัญญาถึงขั้นเป็นผู้ทรงภูมิปัญญามีอายุมากขึ้น และเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก คนรุ่นหลังที่รับการสืบทอดต่อมามีจำนวนน้อยลง จึงทำให้ขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย
- 2) ผู้คนส่วนใหญ่ละเลย ละทิ้ง ไม่สนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้เนื่องจากความเข้าใจผิดหลงใหลมีค่านิยมต่อภูมิปัญญาสากลมากขึ้น และรับภูมิปัญญาสากลเข้ามาอย่างขาดความระมัดระวัง โดยไม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย มีผู้ยอมรับภูมิปัญญาไทยเพียงส่วนน้อยในวงจำกัด ภูมิปัญญาไทยจึงถูกดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีคุณค่าต่อสังคมไทยเท่าที่ควร ในที่สุดจึงพากันละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาไทยไปจนเกือบจะหมดสิ้น
- 3) การจัดการศึกษาในปัจจุบันแบบขาดดุลทางภูมิปัญญา กล่าวคือเป็นการจัดการศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาสากลมากกว่าภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะการศึกษาในระบบได้จัดการศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาสากลมากที่สุด และจัดปานกลางในการศึกษานอกระบบ และลดลงมาตามลำดับในการศึกษาตามอัธยาศัย

4) ขาดการสร้างสรรคองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีระบบการเก็บรวบรวม บันทึก ประมวลผล และการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ค้นหาและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ใหม่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทยอย่างจริงจัง ทำให้ภูมิปัญญาไทยไม่สามารถปรับประยุกต์และนำมาใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม จึงทำให้ภูมิปัญญาไทยเกิดการสูญหายไปเป็นจำนวนมาก

5) ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาไทย ยังไม่พบว่ามีนโยบายหรือทิศทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทยที่สอดคล้องกับศักยภาพ ปัญหาและภูมิปัญญาของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งการจัดการศึกษาในปัจจุบันขาดความต่อเนื่องด้านภูมิปัญญาไทย ขาดความสัมพันธ์กับสถานการณ์โดยรวมของสังคม ขาดการเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวมกับปัญหาของประชาชน ตลอดทั้งหน่วยงานของราชการขาดการประสานกันในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยในแต่ละท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาไทยที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากรและองค์ความรู้ท้องถิ่น ตลอดจนขาดนโยบายในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง จึงทำให้ระบบการศึกษาที่มีอยู่ไม่สามารถพัฒนาคนได้อย่างสมบูรณ์เพราะระบบการศึกษากับสภาพจริงในสังคมแตกต่างกัน

2.5.8.6 กรณีศึกษาการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มรดกอุตสาหกรรมและเทคนิค : แนวทางจัดตั้งองค์กรเพื่องานวัฒนธรรม

ชีวลสิทธิ์ บุญยเกียรติ (ม.ป.ป.) นำเสนอเรื่องราวของ ศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรมดินแดนและรงค์วัตถุประยุกต์ เมืองรุชชิง ประเทศฝรั่งเศส โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ 1) แนวคิดของการนำมรดกอุตสาหกรรมที่ถูกทิ้งร้างกลับมาเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมฯ แห่งนี้จึงมิใช่เพียงการสร้างแหล่งทรัพยากรความรู้ แต่ยังเป็นหน่วยงานที่สร้างรายได้ที่นำมาใช้หมุนเวียนในการดำเนินงานและพัฒนาองค์กร 2) สถานภาพขององค์กรที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของเวลาและการขยายตัว ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความยืดหยุ่นและการปรับเปลี่ยนองค์กรเพื่อความเหมาะสม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้การทำงานขององค์กรสืบเนื่องอยู่ได้ และ 3) การมองไปข้างหน้าและเล็งผลที่จะเกิดขึ้นเอื้อให้องค์กรสามารถเดินทางไปพร้อมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ปรัชญาพื้นฐานขององค์กรคือการอนุรักษ์ หากแต่การอนุรักษ์นั้นกลับมิได้ปิดกั้นการสร้างสรรคที่เกิดขึ้นได้เสมอ

แนวคิดพื้นฐานของการทำงาน โดยทั่วไปผู้คนมักคุ้นชินและติดอยู่กับโลกในการทำงานของตนเอง อาทิ ศิลปะ เทคนิคและอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และปิดกั้นหรือไม่พยายามเรียนรู้โลกของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่หากพิจารณาให้ดีทุกคนล้วนมีหน้าที่ทางเศรษฐกิจและสังคม และจะต้องพึ่งพาอาศัยกันไม่ว่าสาขาอาชีพใดก็ตาม ยกตัวอย่างการทำงานของคนในอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมก้าวหน้าและดำเนินการผลิตได้จากการคิดค้นและงานวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ และในทางกลับกัน นักวิทยาศาสตร์ต้องทำการค้นคว้า เนื่องมาจากความต้องการ

ของคนในโลกอุตสาหกรรมต้องการสิ่งประดิษฐ์ใหม่ หรือหากพิจารณาในมุมมองของการใช้งาน ศิลปินผู้สร้างสรรค์งานศิลปะใช้ผลิตผลจากโลกอุตสาหกรรม และเมื่อศิลปินเผชิญกับปัญหาของวัสดุบางประเภทที่ไม่เหมาะสมกับงานที่ตนเองต้องการสร้างสรรค์ขึ้น ในจุดนี้ ความต้องการของคนผลิตงานศิลปะกลายเป็นปัญหาใหม่ๆ ให้กับนักวิทยาศาสตร์ที่ต้องคิดค้นวัสดุใหม่ๆ ขึ้น ระบบเศรษฐกิจเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจเชิงสังคมและพึ่งพาอาศัยกัน

ฉันใดก็ฉันนั้น การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ เป็นความพยายามหนึ่งที่จะมององค์กรมากไปกว่าการสร้างแหล่งทรัพยากรความรู้ หรือการมุ่งไปที่การตลาดและความคุ้มทุนในทางเศรษฐกิจทางใดทางหนึ่ง ศูนย์อนุรักษ์ กลับจะต้องเป็นหน่วยงานที่ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ต้องไม่ทิ้งประโยชน์ทางวัฒนธรรม ดังนั้น การประสานประโยชน์ระหว่างผู้จัดการองค์กรในเชิงเศรษฐกิจ ผู้มีความชำนาญด้านเทคนิคการผลิตตรงควัตถุ และผู้ที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้ จะต้องหาจุดสมดุลระหว่างกัน ทั้งนี้ หากพิจารณาแนวการจัดตั้งองค์กรกลับมิได้แตกต่างไปจากการตั้งองค์กรเอกชนทั่วไป แต่จริงๆ แล้วสิ่งที่แตกต่างไปคือการจัดแบ่งผลประโยชน์ในโครงการทางวัฒนธรรมจะต้องนำกลับมาสู่การพัฒนาโครงการอื่น ดังนั้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นเส้นบางๆ ระวังกัน เพราะการทำงานทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น ผลที่ได้คือความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม และเมื่อมีกิจกรรมทางวัฒนธรรม เหล่านี้กลับไปส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ความเป็นมาของมรดกและกระบวนการสร้าง การจัดตั้งองค์กรวัฒนธรรมแห่งนี้ เริ่มต้นจากความต้องการฟื้นฟูวัฒนธรรมอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ประเภทหนึ่ง โดยกระบวนการผลิตสามารถสะท้อนให้เห็นที่มาของวัตถุดิบ ผลผลิต การใช้งานในปัจจุบัน และสู่ทางของผลิตภัณฑ์ในอนาคต และสิ่งที่พิจารณาในลำดับถัดมา ได้แก่ สภาพแวดล้อมของแหล่งผลิตที่สะท้อนประวัติศาสตร์ของผลิตภัณฑ์ นั้นหมายถึง แหล่งอุตสาหกรรมสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในบริเวณใกล้เคียง และยังเป็นส่วนที่เชื่อมต่อระหว่างคน วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

ในปี ค.ศ. 1993 กลุ่มก่อตั้งได้ค้นพบโรงงานผลิตสีจากดินเทศและรงควัตถุ ซึ่งองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นรูซิชิงได้ซื้อไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 และเมื่อพิจารณาถึงบริบทแวดล้อม ในรัศมี 200 ตารางกิโลเมตร บ้านในหมู่บ้านโดยรอบทาสีที่มาจากสีดินเทศ และในพื้นที่ใกล้เคียงยังพบโรงงานแยกเม็ดทรายสำหรับการผลิตสีจากดินเทศ ซึ่งช่างทาสีในปัจจุบันยังคงใช้งานอยู่ บริบทแวดล้อมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญที่เพิ่มคุณค่าของการบอกเล่าประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมของผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ การหันกลับมาใช้สีและสารเคลือบผิววัตถุตามแบบการผลิตเดิมของช่างท้องถิ่น รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่ไม่เป็นโทษต่อสิ่งแวดล้อม บัจฉัยที่กล่าวมานำไปสู่การตัดสินใจใช้โรงงานเก่าแมชทิว เป็นที่ตั้งของศูนย์อนุรักษ์

การทำงานเริ่มต้นไปด้วยการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการผลิตสีและรงควัตถุ จุดหมายเหตุของโรงงาน การพบปะผู้คนในพื้นที่ รวมถึงองค์กรหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในพื้นที่ เช่น เทศบาลรูซิชิง อุทยานธรรมชาติ

แห่งภูมิภาคลูแบร์อง (Luberon) และหน่วยบริหารมณฑลโปรวองซ์ (Provence) เพราะความร่วมมือทางการเมืองในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ในการจัดตั้งองค์กรทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น อนึ่ง การสำรวจตัวเลขทางการท่องเที่ยวและทรัพยากรวัฒนธรรมอื่นๆ ในพื้นที่ ย่อมทำให้เรามองเห็นความเป็นไปได้ในการดำเนินการอื่นๆ เพิ่มเติม

สิ่งที่ต้องศึกษาไปพร้อมกันคือ ความเป็นไปได้ในทางกฎหมายในการจัดตั้งองค์กรเพื่อจุดมุ่งหมายทางวัฒนธรรม จากการศึกษาดูงานแนวทางการทำงานพิพิธภัณฑ์แนวใหม่ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามแนวทางของ ซีริล ชิมาร์ด กลายเป็นแม่แบบในการจัดตั้งองค์กรอย่างไรก็ตาม การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ผ่านมา องค์กรจะประสบปัญหาเชิงเศรษฐกิจไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ได้แก่ การทำงานที่พูดถึงทำไรจนทำให้ปรัชญาขององค์กรเพื่องานวัฒนธรรมผิดเพี้ยน หรือเป็นองค์กรที่รอแต่การสนับสนุนจากรัฐ แต่สำหรับการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรมดินแดนและรดวัตถุประยุคต์ของรูซียงจะเป็นทางเลือกที่สาม อันเอื้อประโยชน์ในการคงความเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และการสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในระดับที่เหมาะสม

2.5.8.6 บทสรุป

การศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ของคณะสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี นครราชสีมา

2.5.9 วิวัฒนาการของการจัดการศึกษาสถาปัตยกรรมในเมืองไทย

การศึกษาสถาปัตยกรรมในประเทศไทยนั้น ความจริงได้มีมาตั้งแต่โบราณกาล นับตั้งแต่ชาติไทยได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในแหลมทองนี้ ดังที่เราจะเห็นได้จากหลักฐานของสถาปัตยกรรมซึ่งบรรพชนได้สร้างขึ้นไว้ในยุคสมัยต่างๆ เป็นลำดับมา แต่การศึกษาในวิชานี้ แต่เดิมเป็นวิธีศึกษากับอาจารย์เจ้าสำนักฝึกสอนศิษย์ต่อๆ ไปเป็นรุ่นๆ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีอย่างที่ปฏิบัติกันมาในสาขาวิชาอื่นๆ ด้วย

ต่อมาเมื่อได้มีการปรับปรุงในด้านการศึกษาทั่วไป โดยหันมาใช้วิธีการตามแบบตะวันตก คือเป็นวิธีการศึกษาจากมหาวิทยาลัย หรือสำนักศึกษาโดยตรง เพื่อให้ผู้ที่สนใจมีโอกาสได้เข้าไปศึกษาได้จำนวนมากยิ่งขึ้น และใช้เวลาศึกษาให้น้อยกว่าแบบเก่า ซึ่งต้องใช้เวลาศึกษามาก ซึ่งไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของภาวะสังคมในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ได้เริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จวบจนถึงสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นผู้ทรงสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น ได้ทรงเห็นว่าวิชาศิลปสถาปัตยกรรมนี้จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติในด้านความเจริญแผนใหม่ จึงได้มีการเริ่มจัดส่งนักศึกษาออกไปศึกษาวิชาศิลปสถาปัตยกรรมยังสำนัก

ศึกษาในยุโรป โดยได้แบ่งนักศึกษาออกเป็น 2 ประเภทคือ สำหรับให้กลับมารับราชการฝ่ายช่างประเภทหนึ่ง และเพื่อกลับมาปรับปรุงการศึกษาในสาขาวิชานี้อีกประเภทหนึ่ง สำหรับประเภทหลัง รัฐบาลได้ส่งนายารท โพธิประสาธ ไปศึกษายังประเทศอังกฤษ ในมหาวิทยาลัยแห่งเมืองลิเวอร์พูล ได้สำเร็จการศึกษามาถึงประเทศไทยในปี พ.ศ. 2473 ได้เปิดให้มีการศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่โรงเรียนเพาะช่าง อันเป็นโรงเรียนที่สอนวิชาช่างศิลปะแขนงต่าง ๆ ยังมีได้มีหลักสูตรสำหรับวิชาสถาปัตยกรรมโดยตรง ดังนั้นจึงได้จัดวางหลักสูตรทดลองสอนขึ้น โดยการคัดเลือกนักเรียนในโรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งได้ผ่านวิชาตามหลักสูตรแขนงวาดเขียนมาแล้ว สมัครมาเรียนต่อในสาขาวิชาสถาปัตยกรรม ประมาณ 20 คน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 และในปี พ.ศ. 2476 ได้จัดตั้งเป็นแผนกวิชาสถาปัตยกรรมขึ้น ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีหลักสูตรการศึกษา 3 ปี ระดับอนุปริญญา (ประสมรังสิโรจน์, 2521: 85-87)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2480 ทางราชการได้เชิญศาสตราจารย์ Lucien Coppe สถาปนิกชาวเบลเยียม ให้มาทำการสอนในแผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ และได้ปรับปรุงหลักสูตรจนถึงขั้นปริญญาตรีรุ่นแรกเมื่อ พ.ศ. 2484 ซึ่งมีนิสิตรุ่นแรกจบเพียง 5 ท่าน ในการสอนสถาปัตยกรรมหลักสูตร 5 ปีนี้ เป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์เมื่อ พ.ศ. 2486 พระเจริญวิศวกรรมเป็นคณบดี ศาสตราจารย์ Lucien Coppe ได้สอนวิชาผังเมืองด้วย นับว่าเป็นการเริ่มต้นการสอนวิชาผังเมืองเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2483 ซึ่งท่านผู้นี้เป็นนักผังเมืองที่มีชื่อเสียงของเบลเยียม และได้จากประเทศไทยไปเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเสร็จสิ้นลง (สมภพ ภิรมย์, 2512: 15-16)

2.5.10 พัฒนาการทางการศึกษาสถาปัตยกรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์

การจัดการเรียนการสอนสถาปัตยกรรมไทยเกิดขึ้นด้วยความดำริของ พณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ใคร่จะดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและศิลปกรรมของชาติ จึงได้ตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2486 และตั้งคณะสถาปัตยกรรมไทย เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2498 โดยท่านอาจารย์พระพรหมพิจิตรรักษาการคณบดีคนแรก แต่การที่จะอบรมสั่งสอนและศึกษากันเฉพาะทางสถาปัตยกรรมไทย (Traditional Thai Architecture) เท่านั้น จะเป็นการศึกษาที่มีแนวไม่กว้าง นักศึกษาเมื่อจบการศึกษาไปแล้วจะประกอบอาชีพได้ในวงจำกัด นายชนิด อยู่โพธิ์ ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งแลเห็นการณ์ไกล จึงได้เชิญผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัน นิมมานเหมินทร์ จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มารักษาการณ์ในตำแหน่งคณบดี เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2501 และได้ปรับปรุงหลักสูตรจนถึงขั้นปริญญาตรี เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2504 และได้เปลี่ยนชื่อคณะให้เป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 ซึ่งนับได้ว่าการจัดการเรียนการสอนทางด้านสถาปัตยกรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์ได้ถือกำเนิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยศิลปากร (สมภพ ภิรมย์, 2512: 17)

2.6 สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ในจังหวัดนครราชสีมา

นครราชสีมาเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีชื่อเรียกกันโดยทั่วไปว่า “เมืองโคราช” เป็นจังหวัดที่มีลักษณะเด่นหลายด้าน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทางด้านประวัติศาสตร์ เมืองนครราชสีมา หรือเมืองโคราช เป็นเมืองเก่า และเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สามารถใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาค้นคว้ามากมาย ซึ่งมีอายุราว 4,000 – 3,000 ปี

จังหวัดนครราชสีมามีประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่มายาวนาน ดังปรากฏตามพงศาวดารว่า ครั้นเขมรเป็นใหญ่ในสุวรรณภูมิ รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศักราช 300 ได้ ซึ่งพระมหาเถระสังคายนา คือ พระโสณะ กับพระอุตรสมณทศของพระโมคคัลลีปุตติศเถระ สังคายนา ใน พ.ศ. 288 แล้วนำลัทธิพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในสุวรรณภูมิส่วนกลางชั้นที่อาณาจักรทวารวดีเป็นครั้งแรก เขตแคว้นทวารวดีเวลานั้นได้แผ่มาถึงเขตที่เคยเป็นท้องถื่นอำเภอสองเนิน เตี้ยวนี้สิ้นสุดแดนและตรงที่สุดแดนนี้เอง ชาวทวารวดีจำได้พากันสร้างเมืองเสมาตั้งอยู่หัวซ้ายของลำน้ำลำตะคอง จึงปรากฏว่ามีโบราณวัตถุของพุทธศาสนาสมัยทวารวดี อยู่ที่อำเภอสองเนิน จนบัดนี้ (เดิม วิชาภัย พจนกิจ, 2530 อ้างถึงใน ประมวล เหมพงศ์พันธุ์, 2546: 12)

จะเห็นได้ว่าเรื่องราวของจังหวัดนครราชสีมาจะมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมร ซึ่งจะประกอบด้วยอาณาจักรต่างๆมากมาย เช่น อาณาจักรเจนละ อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรศรีจนาตะ อาณาจักรลพบุรี และยุคประวัติศาสตร์ โดยสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นของจังหวัดนครราชสีมา (ประมวล เหมพงศ์พันธุ์, 2546: 12)

บริเวณจังหวัดนครราชสีมามีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 3,000 ปี มาแล้ว และสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และมีร่องรอยทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งชุมชน โบราณสถาน ดังต่อไปนี้ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 115-163; ประมวล เหมพงศ์พันธุ์, 2546: 12-32; สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2549; หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จังหวัดนครราชสีมา, 2536: 13-86;)

2.6.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์

เริ่มตั้งแต่ยุคโลหะตอนปลาย ในห้วงเวลาประมาณ 3500-1500 ปีมาแล้ว จาก การสำรวจทางโบราณคดี ชุมชนที่อยู่กระจายทั่วไปในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มีความเจริญอยู่ในระดับสังคมเกษตรกรรม ที่มีการใช้โลหะอันได้แก่สำริดและเหล็ก เช่นเดียวกับกับชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะทั่วไปในประเทศไทย

ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนมีชุมชนที่รวมกันอยู่เป็นหมู่บ้าน ในเขตอำเภอเมือง อำเภอชุมพวง อำเภอโนนสูง อำเภอพิมาย อำเภอโนนไทย อำเภอสีคิ้ว แหล่งที่พบมักเป็นเนินดินมีรูปร่างกลมหรือเหลี่ยม น้ำท่วมไม่ถึง อยู่ห่างจากลำน้ำไม่มาก เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ปรากฏเศษภาชนะดินเผาอยู่เป็นชั้น ๆ และบนผิวดินมักมีเศษภาชนะดินหกรกระจายอยู่ทั่วไป ชุมชนบางกลุ่มมีการใช้ขวานหินขัดแบบไม่มีปาก ภาชนะดินเผาแบบลายเชือกทาบเนื้อดินหยาบ บางชุมชนสามารถผลิตภาชนะดินเผาคุณภาพดี และมีรูปแบบเฉพาะตัว ได้แก่ ภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ ตกแต่งด้วยลายเส้นขัดมัน เครื่องปั้นดินเผาเป็นสีแดง รู้จักทำงานศิลปะ เช่นการวาดภาพเขียนสีบนเพิงหินขนาดใหญ่ที่เขาจันทน์งาม

จากการพบโครงกระดูกเป็นจำนวนมากในแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พบว่ามีเครื่องประดับที่เป็นลูกปัดแก้ว ลูกปัดหิน ดัมพหูสำริด กำไลหินอ่อน แหวนสำริด กำไลสำริด ได้พบแฉกดินเผาที่ใช้ในการปั้นถ้วย นอกจากนี้ยังรู้จักการหล่อโลหะมาเป็นเครื่องใช้ โดยใช้บั้งดินและแม่พิมพ์

2.6.2 สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น

ได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดียในสมัยทวารวดี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 และได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรในห้วงพุทธศตวรรษที่ 14-18 ก่อนที่จะมีการตั้งอาณาจักรไทยในพุทธศตวรรษที่ 19 โดยโบราณสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นที่ปรากฏได้แก่ กู่ขารปราสาท บ้านปราสาท ตำบลขารปราสาท อำเภอโนนสูง ชุมชนบ้านปราสาทมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ถึงสมัยประวัติศาสตร์สมัยทวารวดีและเขมร ในสมัยทวารวดีชุมชนแห่งนี้นับถือศาสนาพุทธ และสร้างศาสนสถานซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า กู่ขารปราสาท เป็นที่น่าเสียดายว่าโบราณสถานแห่งนี้ถูกลักลอบขุดหาโบราณวัตถุจนพังทลาย หมดสภาพลงอย่างสิ้นเชิง มีสภาพเป็นเนินดินที่ปรากฏเศษก้อนอิฐและหินกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ทำให้ไม่สามารถศึกษารูปแบบ ขนาดและขอบเขตของโบราณสถานได้ จากการขุดตรวจโดยสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 นครราชสีมา พบโบราณวัตถุศิลปะทวารวดี ได้แก่ เศียรพระพุทธรูป ชิ้นส่วนลวดลายปูนปั้นประดับอาคาร (นวัตน์ มงคลคำ นวเขตต์, 2534 อ้างถึงใน คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 115) ปัจจุบันได้พัฒนา กู่ขารปราสาท และจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑก์กลางแจ้ง

2.6.3 สมัยเขมร ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 14 – 18

ดินแดนอีสานตอนล่างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 – 14 เป็นช่วงที่วัฒนธรรมแบบทวารวดีและวัฒนธรรมแบบเขมร (เจนละ) เจริญรุ่งเรืองและมีบทบาทอย่างมากต่อชุมชนแถบนี้ ซึ่งได้รับอิทธิพลของทั้งสองวัฒนธรรมผสมผสานไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งวัฒนธรรมแบบทวารวดีนั้นแสดงออกมาในรูปของความเชื่อในศาสนาพุทธฝ่ายเถรวาทเป็นหลัก มีเมืองสำคัญเจริญขึ้นในบริเวณ

ลำตะคอง และลำปลายมาศ ชุมชนโบราณมีอยู่เป็นจำนวนมากในเขต อำเภอโนนสูง และอำเภอสูงเนิน เช่น เมืองเสมา และเมืองโคราชปุระ หรือเมืองโคราช บ้านโนนกระเบื้อง ตำบลมะค่า อำเภอสูงเนิน เมืองโบราณโนนเมืองเก่าหนองละอาน บ้านดี บ้านแจนน้อย บ้านเสมาใหญ่ ตำบลเสมาใหญ่ อำเภอบัวใหญ่ เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมแบบเขมรนั้นจะมีความเชื่อในเทพเจ้าต่าง ๆ ของศาสนาฮินดู

จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 14 พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงรวบรวมแคว้นเจนละบกและเจนละน้ำเข้าด้วยกันเป็นอาณาจักรเขมร ก่อตั้งเมืองหลวง และขยายอาณาจักรมายังภาคอีสานตอนล่างและบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏโบราณวัตถุสถานแบบเขมรเป็นจำนวนมากในประเทศไทย โดยคติความเชื่อในการก่อสร้างศาสนสถานหรือโบราณสถาน คือ ลัทธิเทวราช อันเป็นการยกย่องกษัตริย์เปรียบประดุจเทพเจ้าในลัทธิต่าง ๆ ของศาสนาฮินดู ช่วงนี้เองที่วัฒนธรรมเขมรได้แพร่เข้ามามีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมแบบทวารวดี

ในช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมค่อนข้างมาก วัฒนธรรมเขมรได้แพร่เข้าสู่อีสาน ทางอำเภอปักธงชัย และช่องตะโก เข้าสู่ชุมชนบริเวณลำพระเพลิง ลำจักราช และลำปลายมาศ ทำให้เกิดบ้านเมืองสมัยลพบุรีเป็นจำนวนมาก มีชาวเขมรเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ด้วย การตั้งถิ่นฐานแบ่งออกเป็นสองสาย คือ ลำปลายมาศสายหนึ่ง แพร่ไปทางตะวันตกของลำปลายมาศ มีบ้านเมืองเกิดขึ้นในเขต อำเภอปักธงชัย อำเภอครบุรี และอำเภอพิมาย อีกสายหนึ่งคือบริเวณลุ่มน้ำสะเทก และลำน้ำมูล ในเขตจังหวัดนครราชสีมา เป็นศูนย์กลางความเจริญต่อเนื่องมาจากเมืองเสมาในลุ่มน้ำลำตะคอง

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีโบราณสถานแบบวัฒนธรรมเขมรอยู่เป็นจำนวนมาก การศึกษารูปแบบศิลปกรรมเขมรที่พบในประเทศไทย สามารถศึกษาโดยการเปรียบเทียบกับศิลปเขมรแบบต่าง ๆ ที่พบในประเทศกัมพูชา ที่มีวิวัฒนาการอย่างมีระบบและแบบแผนอย่างดี โดยสามารถระบุอายุสมัยของโบราณสถานต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.6.3.1 โบราณสถานแบบวัฒนธรรมเขมร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15

ลักษณะเป็นปราสาทก่อสร้างด้วยอิฐหลังเดียว มีประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว อีก 3 ด้าน ทำเป็นประตูหลอกและมักจะมีการสร้างคูน้ำรอบปราสาท โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ ปราสาทโนนกู่ ปราสาทเมืองแขก และปราสาทบ้านถนนหัก

2.6.3.2 โบราณสถานแบบวัฒนธรรมเขมร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16

ลักษณะเป็นแบบปราสาทหลังเดียวและแบบปราสาท 3 หลัง มักจะตั้งเรียงกันในแนวเหนือ-ใต้ บางครั้งพบว่าตั้งอยู่บนฐานเดียวกันหรือต่างฐานกัน โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ ปราสาทพนมวัน วัดปรางค์ (วัดกลาง) หรือวัดปรางค์ทอง ปราสาทพิมาย ปราสาทหินนาแค ปรางค์บ้านปรางค์ ปรางค์สระเพลง ปรางค์บ้านปะโค (บ้านพะโค) ปราสาทบ้านหลุ่งตะเคียน และปรางค์บ้านสีดา

2.6.3.3 โบราณสถานแบบวัฒนธรรมเขมร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17

ลักษณะเป็นแบบปราสาทสามหลัง และแบบปราสาทห้าหลัง เรียงกันอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ และตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ ปราสาทสระหิน กู่บ้านกู่ (ปราสาทบ้านกู่) และปราสาทบ้านปรางค์

2.6.3.4 โบราณสถานแบบวัฒนธรรมเขมร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18

โบราณสถานในสมัยนี้ที่สำคัญ คือ อโรคยาศาล หรือโรงพยาบาลในสมัยโบราณ จำนวน 6 แห่ง ธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทาง 1 แห่ง และทำน้ำโบราณ 1 แห่ง วัสดุที่นิยมใช้ในการก่อสร้างคือ ศิลาแลง แผ่นผังกของอโรคยาศาลมีปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีบรรณาลัยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีกำแพงแก้วล้อมรอบและมีประตูซุ้มโคปุระด้านทิศตะวันออก นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำ แผ่นผังกของธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทาง ปราสาทประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ที่ผนังด้านทิศใต้มีการเจาะช่องหน้าต่างลักษณะเป็นอาคารโดด ๆ โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ อโรคยาศาล อันประกอบด้วย ปราสาทนางรำ ปราสาทครบุรี ภูฏีญาติ ปราสาทเมืองเก่า ปราสาทเมืองเก่า และปราสาทพลสงคราม สำหรับธรรมศาลา มีธรรมศาลาบ้านกู่โกสีย์ นอกจากนี้ยังมีทำน้ำโบราณ ทำนางสระหม

2.6.3.5 โบราณสถานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19

จะมีลักษณะของศิลปะพื้นบ้านลาวผสมผสานกับศิลปะเขมร เนื่องจากในช่วงสมัยนี้ ได้มีชาวลาวอพยพเข้ามาตั้งชุมชนอยู่บริเวณอีสานตอนล่าง และได้นำรูปแบบศิลปะพื้นบ้านลาวมาด้วย ในขณะที่อาณาจักรเขมรเริ่มเสื่อมอำนาจลง และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 สถาปัตยกรรมแบบลาวได้เข้ามาแทนที่โบราณสถานแบบวัฒนธรรมเขมรอย่างกว้างขวาง มีรูปแบบเป็นพระธาตุหรือเจดีย์แทนปราสาทหรือปราสาทอย่างของเขมร

นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนอยู่อีกมาก เช่น ซากโบราณสถาน ปราสาทบ้านปราสาท ตั้งอยู่ที่บ้านปราสาท ตำบลหินดาด อำเภอจำนงชุมพล ในอำเภอบึงโขงหลงก็มีซากโบราณสถานอยู่หลายแห่ง ได้แก่ กู่สระพัง ตำบลเมืองปัก ปราสาทวัดหนองชุมแสง (ศิลาแลง) ตำบลสุขเกษม ปราสาทบ้านปรางค์ (ปราสาทบ้านสระน้อย) ตำบลนอก กู่เกษม (ปราสาทบึงคำ) ตำบลสะแกกราช ปราสาทจำปาทอง ปราสาทหนองหอย ตำบลอุดมทรัพย์ ในอำเภอสว่างแดนดินก็มีซากโบราณสถาน เช่น เจดีย์บ้านแก่นท้าว ตำบลเสมา ปราสาทหินบ้านบุใหญ่ ปราสาทหินสระเพลง ตำบลสูงเนิน โปสถ์วัดบ้านห้วยวัด ตำบลหนองตาไก่ อำเภอสหัสขันธ์ มีปราสาทบ้านเก่าห้วยสระ ที่ตำบลกุดน้อย ในอำเภอนองบุณนาค มีปราสาทกรูหิน ที่ตำบลไทยเจริญ ในอำเภอยางชุมน้อย มีกู่ศิลาชั้นที่ อยู่ที่บ้านกู่ศิลาชั้นที่ ตำบลหลุ่งประดู่ ปราสาทบ้านปรางค์ อยู่ที่บ้านปรางค์ ตำบลหินดาด ในอำเภอกันทรวิชัย มีปราสาทวัดร้าง อยู่ที่บ้านแก่งสนามนาง เป็นต้น (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2536: 13-86)

2.6.4 สมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 1893- ปัจจุบัน)

ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ยังไม่ปรากฏชื่อเมืองนครราชสีมาอยู่ในทำเนียบ 16 หัวเมือง แสดงว่าครั้งนั้นนครราชสีมายังไม่ได้ขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏชื่อเมืองนครราชสีมาในกฎหมายเคียรบาลว่า เป็นเมืองหนึ่งในทำเนียบเมืองพระยามหานคร 8 เมืองที่ต้องถือน้ำพิพัฒน์สัตยา และในกฎหมายศักดินาทหาร หัวเมืองระบุว่า มีตำแหน่งเจ้าเมืองพระยามหานครชั้นโท มีฐานะเป็นเมืองเอกมีเมืองขึ้นรวม 14 เมือง โดยตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ นั้นมีโบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่

2.6.4.1 ประตูและกำแพงเมืองนครราชสีมา

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยายมราช (สังข์) ขึ้นไปครองเมืองนครราชสีมา และโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองจากที่ตั้งเดิม คือ ที่ตำบลโคราช อำเภอสองเนิน มาสร้างเมืองใหม่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน โดยเอาชื่อเมืองเดิมทั้งสองเมืองคือ เมืองโคราชพร้อมกับเมืองเสมา มา รวมกันเป็นชื่อเมืองใหม่ว่า เมืองนครราชสีมา ตัวเมืองออกแบบโดยช่างชาวฝรั่งเศส ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 1,000 เมตร ยาว 1,700 เมตร โดยประมาณ มีคูน้ำล้อมรอบเป็นคูเมือง พื้นที่ภายในเมืองประมาณ 1,000 ไร่ กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ มีใบเสมาเรียงรายตลอด มีป้อมอยู่ตามกำแพงเมือง 15 ป้อม มีประตูเมือง 4 ประตู สร้างด้วยศิลาแลง ประตูด้านทิศเหนือ ชื่อประตูพลแสนหรือประตูน้ำ ด้านทิศใต้ ชื่อประตูไชยณรงค์ หรือประตูผี ด้านทิศตะวันตกชื่อประตูพลล้าน ด้านทิศตะวันออก ชื่อประตูชุมพลเหนือประตูทั้ง 4 แห่ง มีหอรักษาการบนบนเชิงเทิน ทำเป็นรูปเรือ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีข้อฟ้าใบระกา ปัจจุบันเหลือให้เห็นเพียงประตูชุมพลแห่งเดียว และได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2479

2.6.4.2 วัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลาง)

ตั้งอยู่กลางเมือง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่าวัดกลางเมือง เป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคูเมืองนครราชสีมา มีการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้ง และได้มีการซ่อมแซมครั้งใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2493-2494 ทำให้พระอุโบสถและพระวิหารเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยได้รื้อเครื่องไม้ของวิหารที่ชำรุดออก หน้าบันเดิมเป็นไม้แกะสลักลงรักปิดทองฝีมือช่างอยุธยาชำรุดมาก จึงได้บูรณะใหม่โดยการปั้นปูนเป็นลวดลาย ตามแบบที่ปรากฏบนเครื่องไม้เดิม (พิฑูร มลิวัดย์ และ ทวี พลรัตน์, 2527 อ้างถึงในคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 126)

2.6.4.3 วัดบึง

ตั้งอยู่ภายในตัวเมืองนครราชสีมา เป็นวัดเก่าแก่ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยา มีโบราณสถานที่สำคัญคือ พระอุโบสถ เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งมีลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมเช่นนี้ เหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในภาคอีสาน พระอุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูน หลังคาเครื่องบนเป็นไม้ มุงด้วยกระเบื้องดินเผา เครื่องบนทรงเครื่องล้าของ ประดับข้อฟ้า

โบระกา นาคสะดุ้ง หางหงส์ ประดับกระຈสี คันทวยแคะสลักไม้เป็นรูปขนาดประดับกระຈ ฐานเป็นฐานสำเภาเรียกว่าโค้งปากตะเภา หน้าบันทิศตะวันออกมีความสวยงามมาก แคะสลักไม้เป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ทางทิศตะวันตกแคะสลักรูปพระวิษณุทรงครุฑ ภายในพระอุโบสถมีเสาหัวบัวจวงกล ภายนอกพระอุโบสถมีกำแพงแก้วก่อด้วยอิฐถือปูน มีในเสมาหินทรายแปดทิศตั้งอยู่บนฐานสิงห์ ตอนปลายเป็นบัวเกสร

นอกจากวัดพระนารายณ์มหาราชและวัดบึงแล้ว ภายในเมืองนครราชสีมายังมีวัดบูรพ์ วัดอิสาน วัดพายัพ วัดสระแก้ว ที่สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยเดียวกัน

2.6.4.4 วัดศาลาลอย

ตั้งอยู่นอกเมืองนครราชสีมา ติดกับลำตะคองที่ไหลลงสู่น้ำมูล มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า ท้าวสุรนารีและเจ้าพระยามหินศราธิบดี ผู้เป็นสามีเป็นผู้สร้างวัดนี้เมื่อปี พ.ศ. 2307 และเมื่อท้าวสุรนารีถึงแก่อนิจกรรม เมื่อปี พ.ศ. 2395 ก็ได้ทำการฌาปนกิจและได้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ที่วัดแห่งนี้ ต่อมาเมื่อเจดีย์ดังกล่าวชำรุด พล.ต.พระยาสิงหเสนี (สะอาด สิงหเสนี) ซึ่งขณะนั้นเป็นพระยาประสิทธิศิลปการ ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา ได้สร้างกุฏิขนาดเล็กบรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่ที่วัดพระนารายณ์มหาราช (พนัส ศกุนตนาถ และคณะ, 2526 อ้างถึงใน คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 127)

2.6.4.5 วัดหน้าพระธาตุ (วัดตะคุ)

อยู่ที่บ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย เป็นวัดเก่าแก่ สันนิษฐานว่าสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โบราณสถานสำคัญในวัดได้แก่ พระอุโบสถหลังเก่า พระธาตุและหอไตรกลางน้ำ โดยวัดนี้มีความโดดเด่นที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถหลังเก่า ซึ่งขึ้นชื่อว่ามีควมงดงามมากที่สุดแห่งหนึ่งในภาคอีสาน

2.6.4.6 วัดโคกศรีสะเกษ

อยู่ที่บ้านโคกศรีสะเกษ ตำบลนกออก อำเภอปักธงชัย มีโบราณสถานที่สำคัญคือ สิมและหอแจก (ศาลาการเปรียญ) สิมก่อด้วยอิฐมีลักษณะที่บ มีประตูเข้าทางด้านด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละสองประตู ผนังด้านข้างเจาะเป็นช่องหน้าต่าง หลังคาทรงจั่วมีชายจั่วและปีกนกคลุมตลอด บริเวณเพดานไม้และคอสอง หนึ่งภาพเขียนภาพพุทธประวัติ ด้านหลังสิมมีศาลาการเปรียญ บริเวณเพดานคอหนึ่งและคอสองเขียนจิตรกรรมภาพสัตว์ มีนกหงส์และค้างคาว เป็นต้น

2.6.4.7 วัดปทุมคงคา

อยู่ที่บ้านนกออก ตำบลนกออก อำเภอปักธงชัย โบราณสถานสำคัญของวัดนี้ได้แก่ สิม และหอไตร ลักษณะสิมเป็นทรงเรียบง่าย ใ้รับอิทธิพลมาจากสิมของวัดหน้าพระธาตุ บริเวณภายในที่เพดานไม้ จิตรกรเขียนภาพสัตว์เช่นเดียวกับที่วัดโคกศรีสะเกษ จิตรกรทั้งสองวัดนี้เป็นช่างชุดเดียวกันก็ได้

นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานที่เก่าแก่อีกเป็นจำนวนมาก เช่น วัดใหม่อัมพวัน วัดหงษาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง วัดจันทร์ ตำบลประสุข อำเภอชุมพวง วัดถนนคด ตำบลสีคิ้ว วัดโคกพรม ตำบลโนนไทย เป็นต้น และยังมีงานสถาปัตยกรรมอีกหลายแห่งที่มีคุณค่า แต่ยังไม่ได้มีการสำรวจ หรือขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน อาจจะเป็นเพราะว่าอาคารเหล่านั้นมีอายุที่ยังไม่มากนัก อีกทั้งไม่ได้เป็นอาคารทางศาสนา แต่เป็นเพียงอาคารพักอาศัย หรืออาคารพานิช เช่น ดึกดิน เป็นต้น

2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภท สถาปัตยกรรม ทัศนศึกษา บทบาทของคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล อีสาน นครราชสีมา มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ดังนี้

การทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีงานวิจัยบางส่วนที่เกี่ยวกับการรับรู้และทัศนคติของ นักศึกษาในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในท้องถิ่น อาทิเช่น เรื่องแสง ทองสุขแสงเจริญ (2542 อ้างถึงใน กำไรทอง บันนำ, 2543: 14) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การรับรู้ปัญหาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของประชาชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ผล การศึกษาพบว่า การรับรู้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ภูมิสำเนาเดิม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ใน ท้องถิ่น ความต้องการย้ายออกจากชุมชน และ วรพัตรา ขวัญเพชร (2547: บทคัดย่อ) ได้ ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ทางประวัติศาสตร์ในตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่าผลการประเมินและปรับปรุง หลักสูตร นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจและเจตคติ เรื่องสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเพิ่มขึ้น หลังการใช้ หลักสูตร นักเรียนและครูมีความพึงพอใจกับหลักสูตรท้องถิ่นในระดับมาก และเห็นคุณค่าสถานที่ ทางประวัติศาสตร์ ครูผู้สอนเกิดการเรียนรู้อะบบการพัฒนาหลักสูตรและแนวทางในการ นำไปใช้จัดการเรียนการสอน เห็นความสำคัญรวมทั้งเกิดทัศนคติที่ดีต่อหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม นอกจากนี้ บรรเลง รักษ์มณี (2549: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษารื่อง การ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทัศนศึกษาความรอบรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา เกี่ยวกับโบราณสถานใน ท้องถิ่น พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาเพศชายและเพศหญิง มีความรอบรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน ในท้องถิ่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 มีความรอบรู้เกี่ยวกับโบราณสถานในท้องถิ่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

และยังมีงานวิจัยบางส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทขององค์กรทางการศึกษาในการจัดการ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในท้องถิ่น อาทิเช่น ประสงค์ สุริยธนาภาส (2523: 11) ได้ทำการวิจัย

เกี่ยวกับบทบาทที่คาดหวังและที่ปฏิบัติจริงของครูในสังคม พบว่า บทบาทที่ครูปฏิบัติจริงกับ บทบาทคาดหวังสอดคล้องกันเฉพาะด้านการให้การศึกษาแก่นักเรียน และการร่วมงานชุมชน ส่วนบทบาทด้านอื่นทางสังคมคาดหวังไว้สูงกว่าการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ยังพบว่า บทบาทที่ครูปฏิบัติจริงในเขตเมืองและชนบทไม่แตกต่างกัน ได้แก่ บทบาทการให้การศึกษาแก่นักเรียน การอบรมศีลธรรมจรรยา การศึกษาและการพัฒนาท้องถิ่น ส่วนบทบาทด้านอื่นๆ ยังแตกต่างกัน โดยเขตชนบท ครูปฏิบัติจริงได้สูงกว่าในเขตเมือง ประสิทธิ์ เทียมเดช (2521: 98) ได้ศึกษาเรื่อง การบริการชุมชนของวิทยาลัยครู ตามทัศนะของผู้บริหารการศึกษา ครู และผู้นำท้องถิ่น ในเขต การศึกษาที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารการศึกษาและครูมีความต้องการการบริการชุมชน ด้านการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการสูงเป็นอันดับหนึ่ง แต่ผู้นำท้องถิ่นต้องการการบริการชุมชน ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพเป็นอันดับหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบทัศนะทั้งสามกลุ่มต่อการ บริการชุมชนของวิทยาลัยครู ปรากฏว่าทั้งสามกลุ่มมีทัศนะไม่แตกต่างกัน ทั้งด้านบริการ วิชาการที่เป็นจริงและบริการที่ต้องการให้วิทยาลัยครูปฏิบัติ และ นาถพงศ์ พัฒนพันธ์ชัย (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของ เทศบาลนครยะลา กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ผลการศึกษาพบว่าบทบาทด้านการ จัดการสิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาภายในเทศบาลนครยะลาในภาพรวมยังไม่เป็นที่ กล่าวถึงในวงกว้าง เพราะปัญหาเกี่ยวกับการประสานข้อมูลระหว่างองค์กร รวมทั้งข้อจำกัดบาง ประการของมหาวิทยาลัย เช่น ข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณ อย่างไรก็ตามบทบาทการ วิจัยเกี่ยวกับคุณภาพน้ำ เป็นบทบาทหนึ่งที่ค่อนข้างเป็นที่รู้จักในวงกว้าง

นอกจากนี้ ทรงเกียรติ เสนาพันธ์ (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของโรงเรียน มัธยมศึกษาในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการดำเนินบทบาทในการพัฒนา ท้องถิ่นสูงกว่าครูผู้ปฏิบัติการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ ครูที่มีเพศ ระดับการศึกษา อายุราชการ อายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมในการพัฒนาท้องถิ่นไม่ แตกต่างกัน รวมไปถึง สากล จริยวิทยานนท์ (2528: 168-169) ได้ศึกษา บทบาทของ สถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาคในการพัฒนาชนบท ศึกษากรณีวิทยาลัยครู ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การเข้าร่วมโครงการพัฒนาชนบทของวิทยาลัยครู อาจารย์ได้เข้า ร่วมโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อมมากกว่าร้อยละ 80 โดยทั่วไปแล้วโครงการพัฒนาชนบท ประสบความสำเร็จในระดับสูง และ จุมพล ทองใหญ่ (2545: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำปัดตานี ศึกษา กรณีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอธารโต จังหวัดยะลา พบว่า ครูมีบทบาทในการ จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรอยู่ในระดับสูง เช่นเดียวกับการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนนอกหลักสูตรในด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ส่วนการมีส่วนร่วมในการทำ หลักสูตร และการจัดทำแผนการจัดการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอยู่ในระดับต่ำ และพบว่ามีโรงเรียนนำ

ร่องหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ 1 โรงเรียน มีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสูงมาก มีการบูรณาการเชื่อมโยงข้ามรายวิชา จัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ดี คุมีบทบาทด้านการจัดทำหลักสูตรสูงมาก

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของนักศึกษาในการจัดกิจกรรมทางสิ่งแวดล้อม โดย เพ็ญใจ ชัมมารักขิตานนท์ (2527 อ้างถึงใน พรศิริ เรื่องระดับ, 2542: 43) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของชมรมทางสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัย เขตกรุงเทพมหานคร ในการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ชมรมมีบทบาทในการจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมค่อนข้างมาก และชมรมมีอิสรภาพในการกำหนดนโยบายของการจัดกิจกรรมอย่างเต็มที่ ปัญหาและอุปสรรคคือ การขาดบุคลากรที่มีความสามารถในการทำงาน รองลงมาคือมีเวลาในการปฏิบัติงานน้อย

2.8 สรุปการทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวน หลักการ แนวคิด และองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อให้ทราบถึงกรอบแนวคิดและหลักการสำคัญด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในปัจจุบัน ทำการทบทวนบทบาทหน้าที่ขององค์กรที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อทำความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ตามกฎหมายขององค์กรที่มีความสำคัญต่องานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในท้องถิ่น ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทด้านการอนุรักษ์เพื่อให้ทราบหลักการและภาพรวมของบทบาทด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมทั้งในมิติของบุคคลและมิติขององค์กร ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ เพื่อประกอบการศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิโดยแบบสอบถาม และทบทวนองค์ความรู้ด้านการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสำหรับเป็นแนวทางการเสนอแนะบทบาทด้านการจัดการศึกษาของคณะสถาปัตยกรรม นอกจากนั้นยังมีการทบทวนสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม งานสถาปัตยกรรม โบราณสถานในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อเป็นแนวทางในการสำรวจข้อมูลแหล่งศิลปกรรมภาคสนาม รวมทั้งมีการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรณีศึกษาในการเลือกใช้ตัวแปรต่างๆในการศึกษาครั้งนี้

จากการทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้นมีความสำคัญต่อตัวศิลปกรรมเป็นอย่างมาก การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและแหล่งศิลปกรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไป แม้ในปัจจุบันจะมีองค์การต่างๆที่มีบทบาทในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอยู่แล้ว แต่องค์กรทางการศึกษาก็เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่ควรมีการส่งเสริมให้มีบทบาทในการสนับสนุนงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในท้องถิ่น โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีความเกี่ยวเนื่อง

เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างคณะสถาปัตยกรรม หากมีการส่งเสริมบทบาทที่เหมาะสมให้กับคณะสถาปัตยกรรม ย่อมส่งผลดีต่อการดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

การศึกษابทบาทของคณะสถาปัตยกรรมในการจัดการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม กรณีศึกษาคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี นครราชสีมา ผู้ศึกษามีความสนใจบทบาทของคณะสถาปัตยกรรมในฐานะที่เป็นสถาบันทางการศึกษาที่สามารถให้การสนับสนุนการดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งมีความเป็นไปได้หากมีความมือกันระหว่างองค์กร แม้จะมีข้อจำกัดบางประการก็ตาม ดังนั้น การทบทวนวรรณกรรมที่ผู้ทำการศึกษาได้ทบทวนและรวบรวมไว้ในข้างต้น จึงเป็นการทบทวนเพื่อให้ทราบถึงหลักการเบื้องต้นที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อนำไปประกอบแนวความคิดการนำเสนอบทบาทที่เหมาะสมต่อไป